

Anniina Ljokkoi

PIONEERIT, VAKOILIJAT JA KADONNUT ISÄ

Silvia Rannamaan romaanin *Kadri* neuvostokulttuurin
ilmiöiden kääntäminen virosta suomeksi

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Kirjallisuus

Tammikuu 2016

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimus
Tekijä – Author Anniina Ljokkoi	Oppiaine – Subject Kirjallisuus
Työn nimi – Title Pioneerit, vakoilijat ja kadonnut isä. Silvia Rannamaan romaanin <i>Kadri</i> neuvostokulttuurin ilmiöiden kääntäminen virosta suomeksi.	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year Tammikuu 2016	Sivumäärä – Number of pages 72

Tiivistelmä – Abstrakti

Tutkimuksen tavoitteena on virolaiskirjailija Silvia Rannamaan romaanin *Kadri* suomennosprosessin analysointi ja arviointi. *Kadri* ilmestyi Neuvosto-Virossa vuonna 1959. Savukeidas Kustannus julkaisi suomennokseni kirjasta syksyllä 2014 nimellä *Kadrin päiväkirja*. Teos on päiväkirjamuotoon kirjoitettu juonellinen kertomus 13-14-vuotiaan puoli-orvon tytön kasvusta ja kehityksestä sodanjälkeisessä Tallinnassa. Keskityn tutkimuksessani tarkastelemaan termejä, ilmauksia ja ilmiöitä, jotka Suomesta käsin liitetään neuvostokulttuuriin. Tutkielmani teoreettinen tausta on monitieteellinen; se koostuu käännöstieteestä sekä kirjallisuushistoriallisesta ja kirjallisuussosiologisesta tutkimuksesta. Sovellan käännöstieteessä esitettyjä metodeja käännösprosessini ja sen sisältämien käännösvalintojen analysoinnissa. Käytän kirjallisuushistoriallista tutkimustietoa ymmärtääkseni romaanin ja sen suomennostyön erityispiirteitä. Kirjallisuussosiologiasta haen tukea kokemukselleni, että kääntäjä tarvitsee ratkaisujensa tueksi yhteiskunnallista taustatietoa romaanin lähtökulttuurista. Oleellisia käsitteitä tutkimuksessa ovat käännös, lähtöteksti, lähtökieli, kohdeteksti, kohdekieli, käännösstrategia, käännösmetodi, käännösongelma ja realia. Esittelen tutkielmassa *Kadrin* käännösprosessin vaiheet omakohtaisesti: tutustuminen teokseen sekä Viron kirjallisuushistoriaan ja yleiseen historiaan, realioiden listaaminen, käännöksen tavoitteen ja tavoitellun lukijatyyppin määrittely, suomennostyö, käytettyjen käännösmetodien analysointi. Vaiheiden arvioinnissa käytän itsereflektiota. Käännösmetodien analyysistä selviää, että *Kadrin* päiväkirjan yksittäisten realioiden ja nimettävien teemojen yleisin käytetty metodi on ”lisäys tekstin ulkopuolella”. Se tarkoittaa, yhteiskunnallisen kontekstin selittämistä käännökseen liitetyissä takakansiteksissä, jälkisanoissa, kuvateksteissä ja sanastossa. Toiseksi yleisin käännösmetodi on ”selittävä käännös” ja kolmanneksi yleisin ”käännöslaina”. Käännösprosessin analyysi tuo ilmi, että kääntäjä käyttää yhteiskunnallista taustatietoa käännösratkaisuja tehdessään ja että käännösprosessin tarkastelussa tulevat tarpeen usean tutkimusalan termit ja näkökulmat.

Asiasanat – Keywords

Käännösprosessi, käännösstrategia, realia, Silvia Rannamaa, *Kadri*, *Kadrin päiväkirja*, Viron kirjallisuus, Neuvostoliitto, tyttökirja

Sisällysluettelo

1.	Johdanto	4
1.1	Käännös- ja tutkimusprosessi rinnakkain	5
1.2	Suomenlahden ylitys: Neuvostovirolainen romaani suomalaisin silmin	7
1.3	Tutkielmani teoreettinen tausta	9
2.	Silvia Rannamaan <i>Kadri</i>	13
2.1	Neuvosto-Viron ensimmäinen tyttökirja	13
2.2	Neuvosto-Viron yhteiskunta 1950-luvulla	15
3.	Kääntäjä ja lukija kahden kulttuurin välissä	20
3.1	Kulttuurirajojen ylitys	20
3.2	Käännöksen vastaavuus ja kääntäjän rooli välittäjänä	22
3.3	Erilaiset vastaanottajat	24
4.	Käännösteorian tarjoamia malleja	26
4.1	Realioiden luokitteluperusteita	26
4.2	Käännösstrategioita	28
5.	Käännösprosessin haasteet ja ratkaisut	33
5.1	Kadrin päiväkirjan tarjoilu suomalaislukijoille	33
5.1.1	Kuka kirjan lukisi?	36
5.1.2	Kirjan nimeen kätkeyty viesti	37
5.1.3	Kuvitukseksi propagandaa	38
5.2	Rivien välissä <i>Kadrin</i> yhteiskunnallinen todellisuus	39
5.2.1	Isän katoaminen	39
5.2.2	Neuvostoajan asuinjärjestelyt ja elintaso	40
5.2.3	Ruoka- ja materiaalipula Neuvostoliitossa	42
5.2.4	Kommunistinen ideologia, puolue ja pioneerijärjestö	42
5.2.5	Syyllisyys ja ilmiannot	44
5.2.6	Neuvostopropaganda ja suhde ulkomaihin	45
5.2.7	Venäjän kielen merkitys	45
5.3	Realiat ja käännösmetodit	46
6.	Käännösprosessin ja sen lopputuloksen arviointi	60
6.1	Yhteenveto käytetyistä käännösmetodeista	61
6.2	Lukijapalautteita	64
7.	Päätäntö	66

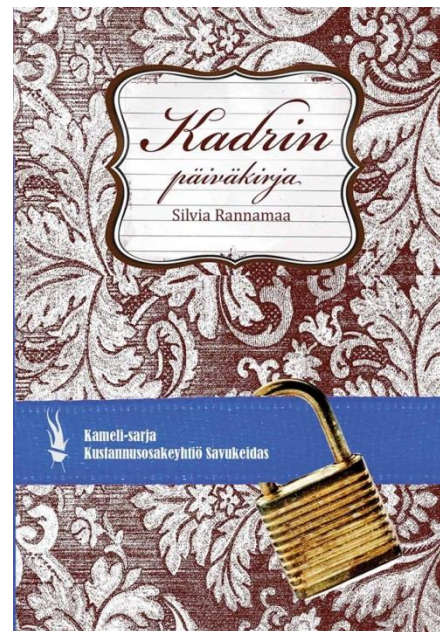
Lähteet.....	70
Painetut lähteet	70
Tarkasteltava kirjallisuus.....	70
Muu kirjallisuus.....	70
Painamattomat lähteet	72
Suulliset lähteet	72

1. Johdanto

Pro gradu -tutkielmani koostuu kahdesta osasta: tästä tutkielmasta sekä suomentamastani neuvostovirolaisesta romaanista. Suomennoksen tavoite on luonnollisesti välittää romaani lukijalle sellaisena, että hän ymmärtää sitä mahdollisimman hyvin ja saa neuvostovirolaisen kulttuurielämyksen. Tutkielman tavoite on puolestaan löytää teoreettisia apuvälineitä siihen, miten suomennoksen tavoite saavutetaan ja miten sen tulosta arvioidaan.

Romaani, jonka olen kääntänyt virosta suomeksi, on Silvia Rannamaan ”tyttökirja” *Kadri*. Romaanin ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1959, mutta käsittelen tässä työssä vuoden 1970 painosta. Savukeidas Kustannus julkaisi suomennokseni syksyllä 2014 nimellä *Kadriin päiväkirja*. Tarkastelen *Kadri* tutkielmassani nimenomaan neuvostovirolaisena romaanina, vaikka sitä voisi yhtä lailla tarkastella vaikkapa ”tyttökirjana” tai päiväkirjaromaanina. Rajaukseni johtuu siitä, että juuri neuvostokulttuurin ilmiöt nousivat käännösprosessin aikana suurimmaksi haasteeksi.

Tutkielmani teoreettinen tausta on monitieteellinen; se koostuu käännöstieteestä sekä kirjallisuushistoriallisesta ja kirjallisuussosiologisesta tutkimuksesta. Pyrin soveltamaan käännöstieteessä esitettyjä metodeja käännösprosessini ja sen sisältämien käännösvalintojen analysoinnissa. Käytän kirjallisuushistoriallista tutkimustietoa ymmärtääkseni suomentamani neuvostovirolaisen romaanin erityispiirteitä. Kirjallisuussosiologiasta haen tukea käännösprosessini synnyttämälle kokemukselle, että kääntäjä tarvitsee käännösratkaisujensa tueksi yhteiskunnallista tietoa romaanin taustalla olevasta yhteiskunnasta. Käsiteltäessä merkitysten siirtämistä kulttuurista toiseen ollaan helposti myös kulttuurintutkimuksen ja semiotiikan puolella. Koska kääntämisessä on aina kyse myös teoksen vastaanottajan arvioinnista, kuuluu teoria-aineistooni myös vähän lukijatutkimusta. Käännöksen onnistumista analysoidessani olen puolestaan huomioinut *Kadriin päiväkirjan* lukijoilta saamaani palautetta.

Kuva 1. *Kadriin päiväkirjan* kansi.
Kannen suunnittelu: Ville Hytönen.

Toivon, että analyysini toimii esimerkkinä toisille kääntäjille teorian ja käytännön yhdistämisestä. Käännösprosessini analysointi tuo esille käännöksen vaatiman taustatyön, joka jää lopputuloksessa usein näkymättömäksi – yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kontekstin tunteminen kun on onnistuneen käännöksen kannalta välttämätöntä. Kääntäjän valinnoista taas riippuu, miten paljon lukijalta vaaditaan taustatietoja teoksen riittäväksi ymmärtämiseksi.

Itse olen tutustunut Viron kieleen ja kulttuuriin asumalla vuosina 2007–2012 Etelä-Viron yliopistokaupungissa Tartossa ja sen jälkeen Viron pääkaupungissa Tallinnassa. Opiskelin Tarton yliopistossa virolaista kirjallisuutta ja muita humanistisen tiedekunnan aineita vierailevana opiskelijana. Sen jälkeen olen toiminut virolaisen kirjallisuuden suomentajana ja kriitikkona ja tehnyt Virossa myös toimittajan, opettajan ja kulttuurisihteerin töitä. Tämä tutkielma vahvistaa osaamistani ennen kaikkea suomentajana mutta myös muissa kirjallisuuden alan tehtävissä.

1.1 Käännös- ja tutkimusprosessi rinnakkain

Kuulin *Kadrista* ensimmäistä kertaa syksyllä 2007 Tarton yliopistossa Janek Kraavin kirjallisuusluennolla. Romaani kuului lastenkirjallisuuden kurssin lukulistalle, ja orpotytön sydäntäsärkevä tarina teki minuun syvän vaikutuksen. Kiinnostuin siitä, miten neuvostoaikaisessa lastenkirjallisuudessa käsitellään vaikeita yhteiskunnallisia teemoja.

Kirjoitan tätä siinä vaiheessa, kun *Kadrin päiväkirja* on jo kansien välissä ja siitä on ehditty puhua kirjamesseilla ja saada vähän lukijapalautettakin. Käännösprosessini analyysi sisältää siis paljon jälkiviisautta.

Muistan *Kadrin päiväkirjan* käännösprosessin alkuvaiheet hyvin. Olin juuri aloittanut vaihto-opiskelijana Tarton yliopistossa, ja haaveammatikseni oli muotoutunut virolaisen kirjallisuuden kääntäjä. Minulla ei ollut kääntäjän työstä juuri minkäänlaista kokemusta, mutta olin sitäkin innokkaampi tarttumaan toimeen. *Kadri* oli mielestäni helmi, ja arvioin sen ilmestymisen suomeksi olevan vain ajan kysymys – siitä huolimatta, että romaanin ensipainoksesta oli kulunut jo lähes viisikymmentä vuotta eikä suomenkielisistä lähteistä löytynyt pienintäkään viitettä edes sen olemassaolosta. Halusin olla itse se suomentaja. Siinä vaiheessa en ollut tietoinen kääntäjän tavallisimmista kompastuskivistä tai mahdollisista käännösstrategioista

ongelmien ratkaisemiseksi. Käytännön syistä päädyin kuitenkin kokoamaan listaa kohdista, jotka tuottivat minulle päänvaivaa. Olin oppinut tarpeeksi viroa pystyäkseni ymmärtämään *Kadrin* tunne-elämän vuoristorataa alkukielellä, mutta tekstissä tuli jatkuvasti vastaan ilmiöitä ja yksityiskohtia, joille en löytänyt tarkkaa merkitystä. Minulle tuli tavaksi pitää mukanani listaa sanoista, joiden merkitys ei selvinnyt sanakirjan avulla, ja kysellä niitä kahvilassa ja luennoilla tapaamiltani virolaistutuilta.

Uhrasin *Kadrin* käännöksen hiomiselle yhden kesäloman ja luulin siinä vaiheessa lähettäväni WSOY:lle valmiin käsikirjoituksen. En arvannut, että kyseessä oli vasta onneton raakaversio. Kustannustoimittajan mielestä tekstistä näkyi suomentajan tottumattomuus käännöstyöhön, eikä romaani kuulemma edes ollut kiinnostava. Lähettämäni A4-arkit eivät hänen mukaansa sisältäneet mainostamiani neuvostovirolaisia elementtejä, vaan olisivat yhtä hyvin voineet olla Suomessa kirjoitettuja.

Omasta mielestäni *Kadria* ei olisi mitenkään voitu kirjoittaa Suomessa, sillä minulla oli jatkuvasti kysymyksiä ilmiöistä, joita en osannut tulkita oikein. Minulla kun kotimaisen kirjallisuuden kandidaattina, historian harrastajana ja vanhemman kirjallisuuden ystävänä oli taatusti keskivertosuomalaista paremmat edellytykset yhden 50-luvun nuortenkirjan tulkintaan.

Syksyllä 2010 otin *Kadrin* käännösprosessin mukaan silloiseen gradusuunnitelmaani ja ymmärsin käännöstutkimukseen tutustuessani, että olin itse kelpo esimerkki suomalaisesta *Kadrin* lukijasta. Ne sanat ja ilmiöt, joita olin kysellyt virolaisilta kavereiltani sekä neuvostoajan alussa syntyneeltä viron kielen opettajaltani Külvi Pruulilta, olivat juuri niitä *realioita*, joista oli tuleva tutkimukseni perusyksiköjä. Kyseessä olivat kulttuurisidonnaiset käsitteet ja ilmiöt, joita tulisin luokittelemaan muun muassa Zsuzsanna Bodón artikkelia seuraten (Bodó 2009: 77). Myös ne laajemmat *Kadrin* elämään ja romaanin rivienväleihin liittyvät kysymykset, joihin olin pikku hiljaa alkanut saada vastauksia eläessäni Tartossa, olivat kulttuurieroja, jotka tekivät romaanista kiinnostavan juuri neuvostovirolaisena romaanina. Näin ollen voisin luottaa omaan arvostelukykyyni sen suhteen, millaisena tarjoaisin *Kadrin* suomalaisille.

Vuonna 2013 sain Ville Hytösen, Savukeidas Kustannuksen kirjallisen johtajan, kiinnostumaan *Kadrin* julkaisusta. Kustannussopimus antoi käännöstyölleni konkreettisen tavoitteen, josta kerron lisää alaluvussa 5.1.

1.2 Suomenlahden ylitys: Neuvostovirolainen romaani suomalaisin silmin

Virolaista kirjallisuutta alettiin suomentaa jo 1840-luvulta lähtien, joten suomalaisilla oli sata vuotta aikaa tutustua eteläisen naapurikansansa kirjallisuuteen ennen Viron liittämistä Neuvostoliittoon – olkoonkin, että ensimmäiset julkaisut olivat Elias Lönnrotin mukaelmia tarinoista, jotka puolestaan olivat virolaisten tekemiä mukaelmia saksalaisista tarinoista. Ensimmäiset kokonaiset virolaiset teokset ilmestyivät 1870-luvulla. 1910–20-luvuilla Viron yhteiskunta ja kulttuurielämä kehittyivät nopeasti, ja maan kulttuurielämä ja taide ajoivat modernisuudessaan Suomen ohi. Tasaveroisen uteliaisuuden lisäksi myös heimoaate piti naapurikansojen suhteita yllä, ja virolaista kirjallisuutta suomennettiin ennen toista maailmansotaa suhteessa enemmän kuin muiden maiden kirjallisuutta. (Varpio 2007: 220–224.)

Toinen totuus suomalaisten suhteesta virolaiseen kirjallisuuteen on kuitenkin se, että se on kaikkina aikakausina jäänyt suurelle yleisölle melko tuntemattomaksi. Viron liittäminen Neuvostoliittoon vuonna 1940 ja uudelleen saksalaismiehityksen jälkeen vuonna 1944 katkaisivat vapaan kulttuurivaihdon. Avoimet suhteet Suomeen olivat Neuvosto-Virossa kiellettyjä, ja kaikkea kanssakäymistä valvottiin. Jo 1960-luvulla Suomessa todettiin harvojen suomennosten perusteella, että kulttuurimuuri Viron ja Suomen välillä oli kasvanut korkeammaksi kuin Suomen ja Ruotsin välillä. Edes suomen ja viron kielisukulaisuus ei pelastanut läheisiä kulttuurisuhteita. Suomalais-virolaiset kirjallisuuskontaktit keskittyivät pitkään ulkovirolaisiin, Virosta paenneisiin kirjailijoihin, kunnes suhteet tyrehtyivät 1960-luvulla. Vasemmistolainen ilmapiiri Suomessa tuki neuvostoliittolaisen kirjallisuuden suomentamista, mutta mielenkiinto suuntautui enemmän venäläiseen kirjallisuuteen Neuvosto-Viron jäädessä paljolti sivuun. (Paloposki 2007: 210–211; Varpio 2007: 225–227.)

Suomalaisten suhteet neuvostovirolaiseen kulttuurielämään alkoivat elpyä 1950-luvun loppupuolelta lähtien, mutta ne eivät olleet kyseisessä poliittisessä ilmapiirissä ongelmattomat (Kuldsepp 1986: 103). Virolaisen kirjallisuuden tuntemuksesta ja harrastamisesta tuli melko marginaalinen ilmiö Suomessa, ja niin se on mielestäni edelleen.

Viro on Suomen naapurimaa ja viron kieli on lähisukulaisemme. Virossa asuessani olen huomannut, että suomalaisilla ja virolaisilla on myös paljon yhteisiä piirteitä, joilla erotamme muista kansoista, esimerkiksi annamme toisille tilaa ja yksityisyyttä, emme ilmaise tunteitamme kovin näkyvästi ja arvostamme asiallisuutta ja rehellisyyttä. Tarton yliopiston julkaisemassa

virolaisten kansallista stereotyyppiä käsittelevässä kokoelmassa *Eesti ja eestlased teiste rahvuste peeglis* (2004) todetaan johdannossa, että virolaiset ovat aina pitäneet itseään ahkerina, vaatimattomina ja tunnollisina (Valk ja Realo 2004). Nämä hyveet kuulostavat suomalaisiin korviin kovin tutuilta. Näistä ja monista muista yhtäläisyyksistä huolimatta virolainen kulttuuri ei kuitenkaan automaattisesti avaudu suomalaisille, vaan virolaisen kirjallisuuden lukeminen vaatii suomalaiselta jonkin verran pohjatietoja Viron vaiheista. Olen huomannut, että virolainen taide tuottaa suomalaisille usein pettymyksen, vaikka sitä ei haluta tunnustaa ääneen. Ilmeisesti lähellä olevan oletetaan olevan samanlaista, mutta kun se ei ole, sitä pidetään huonona tai outona, eikä sitä osata tulkita uudesta näkökulmasta.

Neuvosto-aika vaikuttaa välillämme edelleen ja selittää suuren osan kokemusmaailmojemme eroista. Suomi sijaitsi Neuvostoliiton naapurissa, Viro sen sisäpuolella. Samaan aikaan kun Suomi kehittyi osaksi länsimaita, Virossa kasvettiin osaksi neuvostokulttuuria. Erityisesti Suomen nuorimpien sukupolvien tiedot neuvostokulttuurista ovat keskimäärin hyvin vähäisiä. Sen vuoksi neuvostovirolainen lasten- tai nuortenromaani on hedelmällinen käänös- ja tutkimuskohde – voiko suomalainen nuori ymmärtää neuvostoliittolaisen päähenkilön iloja ja suruja?

Monet vuonna 1959 julkaistun *Kadrin* ilmiöistä ovat suomalaiselle nuorelle vieraita, mutta vanhemmille sukupolville tuttuja, kuten algebran oppiaine, radiosähköttäjän ammatti, materian niukkuus, pulskuuden ihannointi, puulla lämmittäminen ja sisällä tupakointi. Minua kiinnostavat käänösprosessissa kuitenkin erityisesti neuvostokulttuuriin liittyvät ilmiöt, kuten pioneerivalan vannominen, ulkomaalainen salakuuntelija ja neuvostoliittolaiset sankaritarinat. Kysymyksiä vapaassa yhteiskunnassa kasvaneessa suomalaislukijassa voi herättää myös se, miksi sota-aikana länteen jäänyt isä ei heti palannut perheensä luo, miksi ulkomaat nähdään romaanissa niin mustavalkoisen pahoina ja miksi varkaaksi leimautuminen aiheuttaa päähenkilölle niin valtavan shokin. Nämä ovat paitsi keskeisiä motiiveja *Kadrissa* myös toistuvia elementtejä sekä neuvostovirolaisessa kirjallisuudessa että nykyvirolaisessa, lähimenneisyyttä käsittelevässä kirjallisuudessa.

Virolaista proosaa on vuosina 2010-2015 julkaistu suomeksi 35 teosta, *Kadrin* päiväkirja mukaan lukien (Virolaisen kirjallisuuden tiedotuskeskus ELIC. Translations by year. 9.12.2015). Niistä viidessätoista eli lähes puolessa on neuvostoaika mainittavasti läsnä, vaikka ne kaikki viisitoista teosta on julkaistu viimeisen kymmenen vuoden aikana. Esimerkiksi tapahtumiltaan

nykyaikaan sijoittuvassa Rein Raudin romaanissa *Rekonstruktio* (2015; *Rekonstruksioon* 2012) Viron lähimenneisyys tulee esille henkilöhahmojen kautta. Maimu Bergin muistelmateos *Muotitalo* (2014; *Moemaja* 2012) kertoo toimittajan työstä Neuvosto-Viron ainoassa muotilehdessä. Andrei Hvostovin omaelämäkerrallisessa *Sillamäen kärsimysnäytelmässä* (2013; *Sillamäe passioon* 2011) muistellaan kriittiseen sävyyn elämää suljetussa Sillamäen kaupungissa. Mari Saatin romaani *Lasnamäen lunastaja* (2011; *Lasnamäe lunastaja* 2008) sen sijaan sijoittuu neuvostoajan jälkeiseen aikaan, mutta vironvenäläisten päähenkilöiden asuinalue, Lasnamäen kaupunginosa, on rakennettu 1970-80-luvuilla ja edustaa Tallinnan aikakerrostumista leimallisesti juuri neuvostoaikaa (Zetterberg 2007: 684). Jaan Kaplinskin omaan nuoruuteen perustuvassa romaanissa *Sama joki* (2010; *Seesama jõgi* 2007) käsitellään kommunistisen yhteiskuntajärjestelmän vaikutusta nuoren henkiseen kasvuun ja opintoihin, ja joutuupa päähenkilö kuulusteltavaksikin syyllistyttyään kielletyn kirjallisuuden hallussapitoon. Perustiedot Neuvosto-Viron historiasta auttavat ymmärtämään syvällisemmin myös suomennettua Viron nykykirjallisuutta. Näen vaikutuksen kulkevan myös toisin päin: mitä enemmän virolaista kirjallisuutta suomennetaan, sitä enemmän sitä todennäköisesti myös luetaan Suomessa ja sitä paremmin suomalaiset tuntevat virolaista kulttuuria. Ainakin kirjallisuuden suomentaminen antaa tähän mahdollisuuden.

1.3 Tutkielmani teoreettinen tausta

Kadrin käsittelemisessä neuvostovirolaisena teoksena olen saanut apua Viron kirjallisuushistoriasta. Juuri virolainen kirjallisuushistoriallinen tutkimus on asettanut teoksen sille paikalle, jolla tarkastelen sitä. Tutustuinkin tähän klassikkoon Tarton yliopiston kirjallisuudenluennolla, jolla kirjallisuudentutkija Janek Kraavi (2007) analysoi sen merkitystä Viron kirjallisuushistoriassa. Tutkielmani tarkoituksena ei ole kiistää tai vahvistaa tulkintoja ja merkityksiä, joita teokselle on annettu virolaisessa tutkimuksessa, vaan ainoastaan hyödyntää niitä taustatietona teoksen ymmärtämiseksi.

Kirjallisuushistorian lisäksi olen lukenut myös Viron yleistä historiaa *Kadrin* ilmestymisvuoden molemmin puolin ymmärtääkseni teoksen yhteiskunnallista taustaa. Merkittävä lähde teos tässä on ollut Seppo Zetterbergin (2007) *Viron historia*. Fiktion

rinnastaminen todellisuuteen ei aina ole tarkoituksenmukaista, mutta kääntämisen kannalta monien ilmiöiden tulkitseminen täsmentyy, jos ne voi paikantaa tiettyyn yhteiskunnalliseen tilanteeseen

Yhteiskunnallisesti ja sosiologisesti suuntautunutta kirjallisuudentutkimusta kutsutaan kirjallisuussosiologiaksi. Tämä tutkimusala tarkastelee kirjallisuutta suhteessa muuhun kulttuuris-yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Yksilön eli subjektin suhde yhteisöön ja yhteiskuntaan on sosiologisen kirjallisuudentutkimuksen peruskysymyksiä (Steinby 2011: 103). Tutkijan painotuksesta riippuu, onko tavoitteena tutkia kirjallisuutta yhteiskunnallista tietoa hyödyntäen vai ennemminkin yhteiskuntaa sen tuottaman kirjallisuuden kautta. (Ruohonen, 2011: 8, 82.)

Omaa työtäni ajatellen kysymys kuuluu, onko tehtäväni kääntäjänä tarjota lukijalle käännöksen ohella tarvittavat yhteiskunnalliset taustatiedot, jotta lukija ymmärtäisi tätä neuvostovirolaista kaunokirjallista teosta, vai onko tavoitteeni auttaa lukijaa tutustumaan Neuvosto-Viron historiaan tämän romaanin avulla. Vaihtoehdot eivät toki sulje toisiaan pois, ja tärkeintä onkin tiedostaa fiktion ja todellisuuden vuorovaikutus- ja riippuvuussuhde ja sen käytännön merkitys käännösprosessissa.

Käännösprosessini analysoinnin apuna käytän käsitteitä ja malleja käännöstieteestä. Olen löytänyt käyttökelpoisia käsitteitä myös kulttuurintutkimuksen ja semiotiikan alojen kirjallisuudesta. **Kääntämisessä** on kyse paitsi merkitysten kielellisestä välittymisestä myös eri kulttuurien kohtaamisesta. Käännös on kulttuuri-ilmiö, ja kaikki käännökseen liittyvä on yhteydessä kulttuuriin, toteaa myös virolainen kulttuurisemiootikko Peeter Torop (Torop 2011, 14). Hänen mukaansa käännöstiede on viime vuosikymmeninä alkanut korostaa käännösten ja kulttuurin sidettä, mikä toisaalta häiritsee käännösteorioiden pyrkimystä määritellä käännösprosessia yleiskattavin käsittein (Torop 2011, 7-8).

Viime vuosikymmenien ajan käännöstutkimus on keskittynyt tutkimaan käännöstä **prosessina** sekä **toimintana**, jolla on jokin tarkoitus. Käännösteoriat eivät anna yksityiskohtaisia ohjeita, kuinka tulee kääntää, vaan ohjaavat kääntäjän huomiota ongelmanratkaisun kannalta oleellisiin asioihin. Esimerkiksi belgialais-amerikkalainen tutkija André Lefevere mainitsee kirjassaan *Translating Literature* (1992), että ei aio käsitellä kääntämistä *oikean* ja *väärän* näkökulmasta. Hän toteaa myös, ettei kääntäminen ole vain kahden kielen kohtaamista, vaan pikemminkin kahden kulttuurin ja eri traditioiden kohtaamista. Oleellista kääntäjän työssä on

taiteilla eri traditioiden välillä ja säilyttää käännöksen päämäärä kirkkaana. (Lefevere 1992/1994: 6.)

Keskeisimmät tässä gradussa käyttämäni käsitteet liittyvät kääntämiseen ja käännösteoriaan. **Käännöstutkimus** on kielen kääntämistä tutkiva tiede, jota tarkoitetaan myös, kun puhutaan **käännösteoriasta** (engl. *translation theory* ja *translation studies*, vir. *tölketeooria*). **Kääntäminen** on prosessi, jonka tuloksena syntyy **käännös**, ja **käännöstutkimuksen** tavoite on ymmärtää tuota prosessia (Bassnett 2002: 43). Käytän kääntämisen synonyymina myös **suomentamista** silloin, kun on kyse suomen kielelle kääntämisestä. Sille, mitä tai mistä käännetään, on kirjallisuudessa useita nimityksiä: **lähtöteksti**, **lähdeteksti**, **alkuperäisteksti**, **alkuteksti**, **pohjateksti**. Kääntämisen tulosta nimitetään paitsi käännökseksi myös **kohdetekstiksi** ja **tulotekstiksi**. Käännöksen kieltä ja kulttuuria puolestaan **kohdekieleksi** ja -**kulttuuriksi** tai **tulokieleksi** ja -**kulttuuriksi**. **Käännösstrategialla** tarkoitetaan **metodeja**, jotka kääntäjä valitsee kääntäessään tekstiä. **Käännösongelma** on sujuvan käännösprosessin katkaiseva tilanne, joka vaatii kääntäjältä tietoista valinnantekoa eri vaihtoehtojen välillä. (Mm. Oittinen 1995: 13.)

Kadrin käännösprosessin tarkastelussa tuon näkyväksi, millaisia vaihtoehtoja minulla kääntäjänä on ollut käytössäni ja millä perusteella olen päätenyt tekemiini valintoihin. Kun kääntäjä kääntää tekstiä, hän tekee jokaisen sanan kohdalla valinnan eri synonyymien ja kieliopillisten rakenteiden välillä. Joko tietoisesti tai tietämättään hän noudattaa aina jotain käännösstrategiaa, ja juuri käännösstrategian käytön aion tehdä prosessissani näkyväksi. Strategia tulee kääntäessä esille viimeistään siinä vaiheessa, kun kääntäjä kohtaa ongelman. Ongelman määrittelyyn ja eri ratkaisumahdollisuuksien erittelyyn hän käyttää paitsi tekstin aihepiiriin liittyvää taustatietoa myös käännösteoriaa. Hän punnitsee, mitä kaikkea hänen on otettava huomioon löytääkseen käännösongelmaan parhaan mahdollisen ratkaisun. Kääntäjän käännösteoria muodostuu niistä kriteereistä, joiden perusteella hän analysoi ongelmaa, ja strategia sisältää ne perusteet, joiden mukaan hän tekee päätöksensä. (Newmark 1988: 8.)

Koska tutkielmani käsittelee kulttuurisidonnaisia käännösongelmia, tärkeä käsite ja työkalu käännösprosessini tarkastelussa on **realia**. Zsuzsanna Bodó määrittelee realian jossakin kulttuurissa tavatuksi fyysiseksi tekijäksi, jota ei sellaisenaan löydy muista kulttuureista, kuten ruuoat, juomat, erisnimet, vaatteet ja paikannimet (Bodó 2009: 77). *Kadrissa* sellaisia ovat esimerkiksi pioneerien *märk ja kaelarätt* eli merkki ja kaulahuivi, joita alkuperäisteksti ei esittele

lukijalle sen tarkemmin, koska olettaa kaikkien tietävän, millaisista esineistä on kyse. Neuvostokulttuuria tuntemattomalle lukijalle kyse on vieraan kulttuurin elementeistä.

Bodó kirjoittaa monien tutkijoiden, kuten englantilaisen käännöstieteilijän Peter Newmarkin, sisällyttävän realioiden piiriin myös kulttuurin abstrakteja osatekijöitä, esimerkiksi historiallisia tapahtumia, tunnettuja poliittisia ja kulttuurisia käännekohtia ja järjestöjä (Bodó 2009: 77). *Kadrissa* tällainen on esimerkiksi *nääripidu* eli uuden vuoden juhla, jonka merkitystä miettiessä on huomioitava muun muassa kristillisen joulunvieton korvautuminen Neuvostoliitossa uuden vuoden vietolla. Lisäksi Bodó toteaa realian määritelmää laajennettavan toisinaan myös sellaisiin sanoihin ja sanaliittoihin, jotka denotatiivisen eli ensisijaisen yleisesti hyväksytyyn merkityksensä lisäksi omaavat tiettyyn kulttuuriin kytkettyjä lisämerkityksiä ja vivahteita, joiden ymmärtämiseksi tarvitaan taustatietoja (Bodó 2009: 77). *Kadrissa* voisi poimia esimerkiksi sotaa merkitsevän sanan *sōda*, jonka ensisijainen merkitys virolaiselle ja suomalaiselle on sama, mutta joka saa silti hyvinkin erilaisia sisältöjä riippuen siitä, kenen kokemasta sodasta puhutaan. Itse käytän realian käsitettä tässä tutkielmassa sen laajimmassa merkityksessä eli sisällytän sen alle kaikki termit ja ilmaukset, jotka *Kadrin* aikalaislukijalle ovat olleet suhteellisen yksiselitteisiä mutta voivat aiheuttaa tulkintavaikeuksia *Kadrin päiväkirjan* lukijalle.

2. Silvia Rannamaan *Kadri*

2.1 Neuvosto-Viron ensimmäinen tyttökirja

Virolaiskirjailija Silvia Rannamaan (1918–2007) romaani *Kadri* ilmestyi vuonna 1959. Sitä pidetään ensimmäisenä Neuvosto-Virossa julkaistuna tyttökirjana eli nuorille tytöille suunnattuna romaanina. Vuonna 1963 se sai jatkoksi toisen osan *Kasuema* (Kasvatusäiti, suomentamaton). *Kadrista* on otettu uusintapainoksia vuosina 1962, 1965, 1970, 1978, 1984, 1990, 2002 ja 2010, ja se on käännetty useille Neuvostoliittoon kuuluneiden kansojen kielille. Vuonna 1985 valmistui toisen osan perusteella tehty elokuva *Naerata ometi* (”Hymyilisit nyt”, suomentamaton).

Kadri ja sen jatko-osa *Kasuema* liitetään Viron kirjallisuushistoriassa Stalinin jälkeiseen suojasään aikaan, jolloin kulttuuri ja sen myötä myös lastenkirjallisuus vapautui asteittain poliittisesta otteesta (Eesti Lastekirjanduse Keskus. ”Eesti lastekirjanduse ajalugu”. 3.1.2016). *Kadri* löytyy edelleen virolaiskoulujen opetussuunnitelmista viidennen luokan ”pakollisen kirjallisuuden” lukulistoilta (esim. Kunda Ühisgümnaasium. Kohustuslik kirjandus. 10.12.2015).

Virolaiset ovat ottaneet *Kadrin* omakseen siitä huolimatta, että se on leimallisesti neuvostoliittolainen teos. Suosittu virolainen lastenkirjailija Leelo Tungal puhui lastenkirjallisuuden merkityksestä lastenkirjallisuuden seminaarissa Tallinnassa syksyllä 2015. Hän sanoi tietävänsä useammankin tytön, joka on aikuisena tunnustanut, että Silvia Rannamaan *Kadri* auttoi heitä koulussa löytämään optimismin ja uskon itseensä. Hän lisäsi vielä, että vaikka ajat ja varsinkin olot ovat muuttuneet, voi *Kadri* olla edelleen lempikirja joillekin tytöille. (Tungal 2015.)

Kadri esittää asiansa ajalleen tyypillisellä ja virallisesti hyväksytyllä tavalla niin, että suojasääksi kutsutusta ajanjaksosta huolimatta sen voisi nykyään luokitella jopa osaksi kaikille elämäntilanteille ulottunutta neuvostopropagandaa. Kirjailijan oli kirjoitettava alkuperäinen käsikirjoitus uusiksi, ennen kuin siihen 28.5.1959 lyötiin julkaisuun oikeuttava leima. Teoksen kustannustoimittajana oli tuolloin nyttemmin lastenkirjailijana tunnettu Aino Pervik, ja hänen ohjauksessaan käsikirjoitukseen lisättiin pioneerit ja pioneerijärjestön toiminnan kuvausta, joiden voi sanoa tehneen romaanista nimenomaan neuvostoliittolaisen nuortenkirjan. Kirjailija itse ei ole tehnyt asiasta ongelmaa, ainakaan myöhempien haastatteluiden perusteella. ”Täytyyhän

poliittinen tilanne ottaa huomioon”, hän on todennut *Eesti Päevalehtin* haastattelussa 4.6.2005. Hän ei ole myöskään halunnut julkaista alkuperäistä käsikirjoitusta myöhemmin. Ensinnäkään sitä ei kuulemma enää ole ja toisekseen hän ei ole pitänyt oikeana, että ”mustasta tehdään valkeaa ja punaisesta sinimustavalkeaa”, kuten hän on ilmaissut Neuvostoliiton ja Viron värisymboliikkaan viitaten. (Tali. Eesti Päevaleht. 14.9.2015.)

Romaani on kirjoitettu päiväkirjan muotoon, ja sen fiktiivisenä kirjoittajana ja päähenkilönä on sota-aikana vanhempansa menettänyt tyttö Kadri. Teoksen kieli on tunteellista, ja tapahtumat etenevät vanhoille tyttökirjoille ominaiseen siirappiseen sävyyn, johon kommunistisen yhteiskunnan sensuuri ja propaganda antavat vielä oman lisänsä. Näistä lähtökohdista huolimatta romaani on aidosti liikuttava ja mukaansa tempaava. Olen kuullut virolaistutuilteni monen viidesluokkalaisen tarttuvan Kadriin vastahakoisesti, mutta lukevan sen mielellään loppuun, kun juoni pääsee vauhtiin.

Romaanin päähenkilö ja minäkertoja Kadri elää isoäitinsä eli mumminsa kanssa köyhissä oloissa 1950-luvun Tallinnassa. Hän on päiväkirjan kirjoittamisen alussa 13-vuotias, mutta kertoo nykyhetken kuvauksen rinnalla takautuvasti myös lapsuudestaan. Noin puolellessä kertomusta lapsuusmuistelmät saavuttavat tarinan nykyhetken, ja siitä eteenpäin kerronta etenee suurimmaksi osaksi lineaarisesti, fiktiivinen kirjoitushetki aina muutaman päivän viiveellä tapahtumista. Paikoittain tarina ja kerronta etenevät samanaikaisesti, eli Kadri kirjoittaa nykyhetkestä, ja hänen tietoisuutensa tapahtumista on sama kuin lukijan.

Romaani on nuoren tytön kasvu- ja kehityskertomus, ja se kertoo köyhän orpotytön kasvusta reippaaksi pioneeritytöksi. Se on myös tarina syrjityn, sairaalloisen ja sulkeutuneen tytön kasvusta aktiiviseksi ja itse omaa elämäänsä ohjaavaksi nuoreksi naiseksi. Romaanin ensimmäisen osan nimi *Inetu pardipoeg* eli ruma ankanpoikanen viittaa H. C. Andersenin samannimiseen satuun ja tuo näin ollen näkyvästi esille kertomuksen luonteen.

Nuoren tytön kasvukertomuksen rinnalla kulkee myös yhteiskunnallinen kehityskertomus. Neuvostoyhteiskunta on 1950-luvun lopulla vielä köyhä, juuri sodasta selvinnyt ja keskeneräinen. Yhteiskunnalliset tahot osoittautuvat aluksi välinpitämättömiksi ja syyllistäviksi isoäidin ja Kadriin hädän edessä, eivätkä he onnistu saavuttamaan yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti parempaa asemaa. Kadriin kasvuvuosina yhteiskunta onnistuu kuitenkin pääsemään jaloilleen ja kehittämään ihanteidensa mukaisen ”sosialistisen hyvinvoinnin”. Lapsesta saakka päänsärystä kärsinyt Kadri pääsee maineikkaan silmälääkärin vastaanotolle ja silmäleikkaukseen, mikä

parantaa hänen näkönsä. Parantola, jossa hän viettää toipilasaikaansa silmäleikkauksen ja auto-onnettomuuden jälkeen, osoittautuu suorastaan hyvinvoinnin tyyssijaksi: siellä riittää lämpöä ja ruokaa, ja sosiaalinen ilmapiiri on hyvä. Sota-ajan traumaattiset tapahtumat käsitellään romaanin neuvostomyönteisessä hengessä pois päiväjärjestyksestä.

Kadrin ja isoäidin tukalaan asumistilanteeseen löytyy ratkaisu, kun Kadrin kadoksissa ollut isä ilmestyy yllättäen Kadrin elämään. Isä on ahkera työmies ja lahjoittaa Kadrille ja isoäidille asunnon uudesta kerrostalosta, jota hän on itse ollut rakentamassa. Muutto tunkkaisesta kellariasunnosta valoisaan nykyaikaiseen kerrostalohuoneistoon edustaa eteenpäinmenoa, yhteiskunnallista vaurastumista ja modernia rakentamista. Miehen rooli tekijänä on merkittävä.

2.2 Neuvosto-Viron yhteiskunta 1950-luvulla

Olen tulkinut *Kadrin* olosuhteiden vastaavan silloista yhteiskunnallista tilannetta Tallinnassa. Romaanin ensimmäinen painos on julkaistu vuonna 1959, ja koska mikään ei viittaa sen sijoittuvan mihinkään muuhun kuin ilmestymisaikaansa, voi fiktiivisiä tapahtumia tarkastella historiallisia tapahtumia ja olosuhteita vasten.

Myös *Kadrin* ensimmäinen lause viittaa yhteiskunnallisen tulkinnan mahdollisuuteen rinnastamalla Kadrin elämän toisten hänen kanssaan samassa maassa elävien lasten elämään.

Alati olen lugenud ja kuulnud räägitavat, et meie maal elavad õnnelikud lapsed, et lastel on muretu lapseõlv. (Rannamaa 1970: 7.)

Olen aina saanut lukea ja kuullut puhuttavan, että meidän maassamme elää onnellisia lapsia, joilla on huoleton lapsuus. (Rannamaa 2014: 7.)

Kadrin tapauksessa yhteiskunnallinen tulkinta ei senkään vuoksi ole kaukaa haettu, että Neuvostoliitossa virallisesti vallalla ollut kirjallisuuskäsitys oli yhteiskunnallisesti hyvin orientoitunut. Se pohjautui marxismiin ja sen alla kehittyneeseen heijastusteoriaan, jossa yhteiskunnallisten olojen katsottiin heijastuvan kirjallisuuteen henkilöhahmojen sisäistä maailmaa myöten (Sevänen 2011: 22-24).

”Heijastuminen” on tietysti lievä sana kuvaamaan kommunistisen ideologian ihanteiden ja yhteiskunnallisten olosuhteiden siirtymistä tekstiin. Kun olin esittelemässä *Kadrin päiväkirjaa* Helsingissä Martin markkinoilla marraskuussa 2014, eräs kuulija kysyi, onko tämä sitä neuvostoliittolaista propagandaa vai ihan oikea kirja. Vastasin, että sekä että. Kuten kerroin luvussa 2.1, Rannamaa lisäsi käsikirjoitukseen neuvostokulttuurin ilmiöitä kustannustoimittajan pyynnöstä (Tali. Eesti Päevaleht. 14.9.2015.). Kertomukseen nimenomaan haluttiin yhteiskunnallinen ulottuvuus. Kustannustoimittajan tai hänen esimiestensä valta ei kuitenkaan ulottunut siihen, miten lukijat tulisivat tulkitsemaan kertomusta. Keskustelin *Kadrista* kerran erään virolaisen, vuonna 1974 Tallinnassa syntyneen taiteilijan, Dagmar Kasen kanssa. Hän kertoi ahtaista asumisolosuhteista ja pitkistä asuntojonoista neuvostoajan Tallinnassa, ja hänen mukaansa oli itsestään selvää, miksi Kadrin isä sai tarinassa asunnon niin nopeasti. Mieshän oli tullut lännestä ja hänellä oli rahaa. Tulkinnassa on minusta kiinnostavaa se, että se ohittaa kirjan itsensä tarjoamat fiktiiviset selitykset isän menestykselle ja tarjoaa tilalle tulkitsijan oman, reaali maailmaan perustuvan selityksen. Minulla ei myöskään ole syytä epäillä, etteikö tulkitsija erottaisi fiktion ja ei-fiktiivisen kerronnan eroa tai kerronnan eri tasoja.

Kadri on päiväkirjan kirjoittamisen alussa 13-vuotias. Koska hänen syntymänsä ajoitetaan sodan loppuun, voi ajatella hänen syntyneen vuosien 1944–46 paikkeilla. Kadrin äidin kerrotaan kuolleen pian Kadrin syntymän jälkeen ja isän olleen silloin ulkomailla. Samoihin aikoihin perhe menetti asuntonsa ja Kadri päätyi isoäitinsä kanssa elämään vaatimattomaan kellariasuntoon. Romaanissa ei viitata tarkemmin sota-ajan historiallisiin vaiheisiin, mutta toisen maailmansodan aikaisten tapahtumien tunteminen luo uskottavan taustan sekaville olosuhteille, joissa ihmisiä kuolee ja katoaa.

Viro menetti 20 vuotta jatkuneen itsenäisyytensä joutuessaan Saksan ja Neuvostoliiton vuonna 1939 solmiman Molotov-Ribbentropin sopimuksen myötä Neuvostoliiton etupiiriin. Viron miehityksen katsotaan alkaneen kesällä 1940, kun Neuvostoliitto sijoitti maahan Puna-armeijan sotilaita ja vaati Viron johtoon neuvostomielisen hallituksen, joka julisti maan Viron sosialistiseksi neuvostotasavallaksi. Kommunistisesta puolueesta tuli Neuvosto-Viron ainoa puolue. Arkielämässä se näkyi tiedotusvälineiden yhdensuuntaistumisena ja kommunististen symbolien, kuten punalippujen ja propagandajulisteiden ilmestymisenä näkyville. Alkoivat maavarojen pakkolunastukset, tuotannon, kaupan ja rahalaitosten valtiollistaminen, vangitsemiset ja kyydytykset. Kesällä 1941 Saksa miehitti Viron, ja natsimiehitystä kesti vuoteen 1944 saakka.

Vuonna 1944 maan miehitti jälleen Puna-armeija ja maan sovjetisoimista jatkettiin. Virosta lähti näinä vuosina noin 80 000 pakolaista, ja kaikkiaan maan väestömenetykset olivat sotavuosina noin 300 000 ihmistä. (Zetterberg 2007, 605, 629, 636-637.)

Kadrille on kerrottu, että sekä hänen äitinsä että isänsä ovat kuolleet. Äidin kuolemaa hän ei kyseenalaista, mutta isän katoamiseen liittyy pieni toivonkipinä, että isä olisi elossa. Isän ilmestyttyä kuvioihin mukaan on käsiteltävä kysymystä, missä hän on ollut kaikki ne vuodet. Paljastuu, että isä on ollut lännessä eikä ole omien sanojensa mukaan uskaltanut palata takaisin kotimaahansa lännessä liikkuvien kammottavien huhujen vuoksi. Myöhemmin isälle on selvinnyt *totuus*, että hänen onkin turvallista palata kotimaahansa. Kadrin mielestä selitys on epäuskottava – hän ajattelee, että isä olisi voinut tulla katsomaan, sittenhän se olisi selvinnyt, pitävätkö lännessä liikkuvat huhut paikkaansa.

Asetelma vaikuttaa monitasoiselta, ja sen tulkinnassa täytyy muistaa monta asiaa, ensinnäkin se, että tilanne sodanjälkeisessä Neuvosto-Virossa oli kaameimpien huhujen mukainen: Ihmisten kuulustelut, vangitsemiset, kyyditykset ja teloitukset olivat alkaneet kesäkuussa 1940, ja kesäkuussa 1941 toteutettiin suurkyyditys, jolloin yli 10 000 henkeä pidätettiin ja kyyditettiin itään. Zetterbergin mukaan suurkyyditys-operaation tarkoitus oli kauhun ja pelon levittäminen virolaiseen yhteiskuntaan ja henkisen vastarinnan nujertaminen. Kaikkiin yhteiskunnan elimiin, myös kouluihin, yliopistoon, kulttuuripolitiikkaan, teattereiden ohjelmistoon, kustannustoimintaan ja lehdistöön määrättiin neuvostojärjestelmän henki voimakkaan propagandan avulla. Sensuuri valvoi kaikkea julkaisutoimintaa ja poisti sopimattomat julkaisut. (Zetterberg 2007: 639-640.)

Saksa hyökkäsi Neuvostoliittoon kesällä 1941, ja se tiesi kymmenien tuhansien virolaismiesten mobilisointia puna-armeijaan. Osa heistä loikkasi sodan kuluessa saksalaisten puolelle, osa liittyi maan alla toimiviin, itsenäisen Viron puolesta taisteleviin sisseihin eli metsäveljiin. Virolaisia menehtyi toisen maailmansodan taisteluissa runsaasti. Saksan hyökkäys Viron alueella johti alueen saksalaismiehitykseen ja nuorten miesten pakkomobilisointeihin Saksan armeijaan. Saksalaisten vainot kohdistuivat maahan jääneisiin kommunisteihin, juutalaisiin ja romaneihin. Saksalaisten ottamia neuvostoliittolaisia sotavankeja arvellaan kuolleen Viron alueella noin 15 000. (Zetterberg 2007: 643-648.)

Neuvostoliiton Puna-armeija valtasi Viron alueen takaisin vuoden 1944 aikana ja palautti neuvostojärjestelmän nopeasti takaisin. Maata hallitsevan kommunistisen puolueen johto koostui

suureksi osaksi venäläisistä. Vuonna 1949 järjestettiin toinen suurkyyditys, jolloin kyyditettiin 20 000 virolaista itään. (Zetterberg 2007: 657, 668.)

Tätä historiallista taustaa vasten lännestä Neuvosto-Viroon palaavan miehen kohtalo olisi ollut hyvin epävarma aina Stalinin kuolemaan saakka, ja sen tiesi varmasti sekä kirjailija, kustannustoimittaja että *Kadrin* aikuislukija vuonna 1959. Kyydityksistä ja teloituksista vaiettiin julkisesti, eikä niitä aiheita voinut käsitellä suoraan myöskään kirjallisuudessa. Kuulostaa sen vuoksi luonnolliselta ratkaisulta selittää *Kadrin* isän poissaoloa kertomuksessa *väärinkäsityksellä*. Isä oli kuullut lännessä liikkuvia huhuja eikä tiennyt, mikä oli totta. Näin kirjassa ei jouduttu ottamaan kantaa siihen, miten asiat todella olivat.

Stalin kuoli vuonna 1953, ja vallan vaihtuminen aloitti uuden aikakauden. Kun Stalinin ajan propaganda oli ollut suoranaista aivopesua, Stalinin kuoleman jälkeen operoitiin puolitotuuksilla. Ihmiset oppivat erottaman toisistaan virallisen totuuden ja oman, vaietun näkemyksen. (Zetterberg 2007: 657, 710.)

Neuvostoyhteiskunta elpyi hitaasti sodan jälkeen. Kaupunkiasunnoissa oli vielä 1950-luvulla ahdasta väestön tungeksiessa kaupunkeihin, ja asuntopula ratkaistiin jakamalla suurempia asuntoja yhteisasunnoiksi. Myönteinen kehitys alkoi 1950-luvun puolivälistä, ja sotaa edeltävä elintaso saavutettiin 1960-luvulla. Olojen vakiintumisen myötä alkoi vakiintua uusi neuvostokulttuuri; uusi sukupolvi alkoi kasvaa neuvostokulttuurissa. Koululaitos otti aktiivisen roolin lasten ja nuorten kasvattamisessa neuvostokansalaisiksi ja kommunisteiksi. (Zetterberg 2007: 693, 711-712.)

Kadrin ilmestyminen ajoittuu Stalinin kuoleman jälkeisiin vuosiin, jolloin olot helpottuivat virolaisten kannalta jonkin verran. Näin ollen kuulostaa suhteellisen uskottavalta, että lännessä paossa ollut isä uskaltaisi palata kotimaahansa. Ilmapiirin avautuminen mahdollisti sen, että teemaa oli ylipäättään mahdollista käsitellä kaunokirjallisuudessa. Myönteinen kehitys *Kadrin* elämässä osuu yksiin myös yhteiskunnallisen kehityksen kanssa. *Kadrissa* mainitut lehdet ja kirjat, kuten *Pioneeri*, olivat ajalleen tyypillisiä.

Kadrin isoäidin on virolaisessa tutkimuksessa tulkittu edustavan romaanissa kehityksen jarruja ja itsenäisen Viron ajalta periytyviä vanhanaikaisia asenteita. Isoäiti suhtautuu *Kadriin* holhoavasti ja pyrkii estämään tämän lukuharrastuksen kasvattaakseen tästä käytännöllisen ihmisen. *Kadrin* suuntautuminen kirjallisuuteen edustaa valistusta ja edistystä. Käännekohtana on ystäväystyminen Elsa-tädiksi kutsutun kirjailijan kanssa. Kirjailija edustaa henkisen kasvun

korkeinta tasoa, ja Elsa-tädistä tulee Kadrin henkinen opettaja ja tukija. Elsa-täti korostaa ihmisen omaa vastuuta elämästään. Ihmisen sosiaalinen menestyskin on kiinni omista asenteista. (Kraavi 2007)

3. Kääntäjä ja lukija kahden kulttuurin välissä

Kääntyessään virosta suomeksi *Kadri* hyppää vuonna 2014 aivan toisenlaiseen kulttuuriympäristöön. Kielellisen käännöksen lisäksi kääntämisessä on kyse myös sopeutumisesta toiseen aikaan ja paikkaan ja sitä kautta erilaisiin merkityksiin ja tulkintoihin. Alaluvussa 3.1 käsittelen kulttuurien vuorovaikutusta yleensä sekä sitä, miten merkitykset siirtyvät kulttuurista ja kielestä toiseen. Alaluvun 3.2 kysymys kuuluu, miten hyvin käännös voi vastata alkuperäistekstiä ja mitä vastaavuudella tarkoitetaan ja tavoitellaan. Avainkäsitteenä on ekvivalenssi eli vastaavuus. Lisään yhtälöön myös kääntäjän, jolla kaikkine inhimillisine ja yksilöllisine ominaisuuksineen on merkittävä rooli välittäjänä kahden kulttuurin välissä. Alaluvussa 3.3 paneudun tarkastelemaan lukijaa vastaanottajana ja tulkitsijana. Suomessa työskennellyt virolainen kirjallisuudentutkija Toivo Kuldsapp on tehnyt kiinnostavan jaon erilaisista lukijaryhmistä.

3.1 Kulttuurirajojen ylitys

Ennen kuin alan tutkia kulttuurien vuorovaikutusta yleisellä tasolla, täytyy tietysti määritellä käsite kulttuuri. Käännöstutkimuksen kontekstissa tutkija Zsuzsanna Bodó määrittelee sen opituksi tavaksi ajatella ja tuntea. Kulttuuriin sisältyvät paitsi fyysiset osatekijät myös arvot, uskomukset, tavat ja ennen kaikkea kieli. (Bodó 2009: 71.)

Newmark määrittelee kulttuurin elämäntavaksi ja sen ilmentymiksi, jotka ovat yhteisölle ominaisia. Newmark myös rajaa kulttuurin käsitettä erottamalla siitä ”universaalin” sekä ”henkilökohtaisen / yksilöllisen ominaisen”. Universaaleina hän pitää ilmiöitä, jotka ovat yhteisiä tai samanlaisia kaikissa kulttuureissa. Toisaalta hän ei kiellä, etteivät universaalitkin voisi kantaa juuri tietyille kulttuurille ominaisia merkityksiä. Näin ollen ilmiöllä olisi rinnakkain sekä universaali että vain sille kulttuurille ominainen merkitys. (Newmark 1988: 94.)

Kulttuurirajan ylittäminen on aina jonkinlainen käännösprosessi. Vieraan kulttuurin tulkitsija peilaa vieraan kulttuurin piirteitä aina oman kulttuurinsa piirteisiin ja kääntää vieraan

kulttuurin elementit oman kulttuurinsa elementeiksi. Kieli ja kulttuuri ovat tässä prosessissa toisiinsa sidoksissa. Kielestä ja kulttuurista toiseen käännettäessä merkityksiä annetaan eteenpäin uusin sanoin, mutta merkitykset myös muuttuvat sanojen myötä enemmän tai vähemmän. (Koskinen 1994: 81.)

Käännöstutkimuksessa kulttuurierot jaotellaan kiellensisäisiin (intralinguistic) ja kielenulkoisiin (extralinguistic). Zsuzsanna Bodó määrittelee erot seuraavasti:

Kielenulkoiset kulttuurierot liittyvät fyysiseen maailmaan, yhteiskuntaan, historiaan, floraan ja faunaan. Ei-verbaalisissa kulttuurieroissa on kyse eleistä, ilmeistä tai muusta ruumiin kielestä. - - - Kiellensisäisiin käännösongelmiin kuuluvat idiomaattiset ilmaiset, murteet, sanaleikit, puhuttelusanat, voimasanat, jne. (Bodó 2009: 72.)

Kielenulkoisia kulttuurieroja kutsutaan realioiksi tai kulttuurisanoiksi, kuten esittelin alaluvussa 1.3. Käännettäessä realioita kielestä ja kulttuurista toiseen on oleellista tietää, löytyykö lähtökulttuurin ilmiö kohdekulttuurista. Bodón esimerkit Suomen realioista *tunturi ja räntäsade* eivät muodosta käännösongelmaa käännettäessä esimerkiksi suomesta ruotsiksi, mutta *kalakukko* teettäisi kääntäjälle jo päänvaivaa. (Bodó, 2009: 77.)

Koska keskityn gradussani nimenomaan kulttuuristen merkitysten välittymiseen – tai niihin ongelmiin, jotka estävät merkitysten välittymistä – on aiheellista pohtia myös, voiko vieraan kulttuurin ilmiöitä ymmärtää sellaisina kuin ne esiintyvät vieraassa kulttuurissa vai tarvitaanko niiden ymmärtämiseksi vertaamista omassa kulttuurissa oleviin ilmiöihin. Tässä tullaan jo edellä mainittuun ekvivalenssin käsitteeseen, josta kirjoitan tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Sinänsä kysymys siitä, onko kaikki käännettävissä vai onko kääntäminen mahdotonta, on vanhentunut. Kyse ei ole siitä, voidaanko asiat ilmaista toisella kielellä, vaan siitä, miten ne voidaan ilmaista (Bodó 2009: 70). Newmark on ottanut tästä esimerkiksi tietotekniikkaa käsittelevän tekstin kääntämisen jollekin sellaiselle kielelle, jonka piirissä tekniikka, puhumattakaan tietotekniikasta, on täysin tuntematon ilmiö. Newmark ei kuitenkaan usko, että yksikään kieli tai kulttuuri olisi niin primitiivinen, ettei se voisi omaksua tarvittavia käsitteitä.

Käännösprosessista selityksineen vain tulee tavallista pitempi – sekä ajallisesti että käännöksen pituudessa mitattuna. (Newmark 1988: 6.)

3.2 Käännöksen vastaavuus ja kääntäjän rooli välittäjänä

Arkiajattelussamme pidämme onnistuneen käännöksen ominaisuutena ”samuutta”, sitä, että käännös *vastaa* alkuperäistekstiä. Kääntäjältä odotetaan uskollisuutta alkutekstille jopa siinä määrin, että lukija voi unohtaa lukevansa käännöstä kääntäjän jäädessä näkymättömän välittäjän asemaan (Oittinen 1995: 31). Vastaavuuden kysymyksestä tekee kuitenkin monimutkaisen se, ettei vastaavuus ole yksiselitteistä. Se, mikä sanojen tasolla koetaan vastaavaksi, ei esimerkiksi lukijan kokemuksen tasolla saavutakaan vastaavuutta.

Newmark on määritellyt neljä tasoa, joista jokaisella vastaavuutta tulisi tarkastella erikseen. Ensimmäinen tasoista on 1) kielellinen taso (the level of language). Toinen on 2) realioiden taso (referential level), johon kuuluvat kaikki esineet ja tapahtumat, joista lukija muodostaa mielessään visuaalisen kuvan. Kolmas taso on 3) tekstin kokonaisuuden ja koheesion taso (the cohesive level), jolla teksti hahmottuu lukijalle kokonaisuutena. Neljännelle tasolle kuuluu 4) luonnollisuus ja sopivuus: kirjoittajalle tai henkilöahmoille ominainen tyyli juuri kyseisessä kontekstissa. (Newmark 1988: 19.)

Toinen näkökulma vastaavuuteen on vastaavuusefekti (equivalent effect), mikä tarkoittaa, että tarkasteltavan yksityiskohdan tulisi synnyttää käännöksen vastaanottajassa sama vaikutus kuin alkuperäistekstin vastaanottajassa. Kommunikatiivisessa kääntämisessä vastaavuusefekti on kaikkein oleellisin näkökulma, sillä kyse on jostakin konkreettisesta tavoitteesta suhteessa vastaanottajaan, esimerkiksi kiellosta tai käskystä. Käyttötekstien kohdalla se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että käännetty saippuamainos saa vastaanottajan ostamaan saippuaa yhtä varmasti kuin alkuperäisteksti. Vastaavuuden suurin ongelma on tietysti se, että lukijat ovat yksilöitä, eivätkä tekstit vaikuta heihin samalla tavoin. (Newmark 1988: 48–49.)

Kadrin osalta vastaavuuden ja vastaavuusefektin välinen ristiriita aiheuttaa heti useita kiinnostavia kysymyksiä käännöksen tavoitteen ja toteutuksen suhteen: *Kadrista tuli heti ilmestyttyään Viron suosituin ja jonotetuin nuortenkirja, joten pitäisikö käännöksessä hylätä nyt*

jo auttamatta vanhentunut alkuperäinen tyyli ja toteuttaa se niin, että se pomppaa suoraan nuortenkirjojen listaykköseksi 2010-luvun Suomessa? Alkuperäisteoksen päähenkilö pohtii ilmestymishetkellään ajankohtaisia, sodanjälkeisen aikakautensa kysymyksiä, joten olisiko käännöksen puolestaan osuttava suoraan nykylukijan kipupisteisiin? Pitäisikö Kadrin päiväkirjan ulkoasun jättää nykypäivän kirjamesuvieraalle yhtä moderni vaikutelma kuin alkuperäisteoksen ensimmäisen painoksen kuvitus aikanaan genrensä ensimmäisenä edustajana, Viron ensimmäisenä tyttökirjana? Muun muassa näitä kysymyksiä pohdin viidennessä luvussa, jossa kuvailen käännösstrategian valintaprosessia.

Ristiriitaista vastaavuudessa ylipäättään on se, että samalla kun kääntäjä on vastuussa käännöksen vastaanottajan kieli- ja kulttuuriympäristöstä, jotka vaikuttavat tämän tulkintaan, hän ei voi tietää, millaisissa tilanteissa ja mistä lähtökohdista lukijat tarttuvat käännökseen (Oittinen 1995: 47–48). Vastaavuudesta tulee ennustamatonta. Tilanne vaikuttaa niin tekstintulkintaan kuin käännöksen funktioon ja toteutukseenkin. Tekstien tulkinnassa kaikki on jatkuvassa muutoksen tilassa; jokainen aika ja paikka luo omat tekstinsä, jotka puolestaan luetaan eri tavoin eri ajasta ja paikasta käsin. Eri aikoina ihmiset odottavat käännöksiltä eri asioita (Oittinen 1995: 9). (Oittinen 1995: 32.)

Tilanne voi sisältää kaikki ajan, paikan ja kulttuurikontekstin tuomat osatekijät, ja epäilemättä myös kaikki käännökseen vaikuttavat yksilöt, kääntäjän etunenässä. Niin kääntäjä kuin lukijakin tuovat mukaan omaan persoonallisuutensa sekä yksilöinä että tulkintayhteisönsä edustajina. Eri tulkintayhteisöjä voivat olla esimerkiksi sukupuoli, ikä, perhe, työyhteisö, kieliyhteisö tai kulttuuri. Asiat ymmärretään ja koetaan eri tulkintayhteisöistä käsin eri tavoin. (Oittinen 1995: 44-46.)

Samuuden ja vastaavuuden eli ekvivalenssin vaatimuksen tilalle onkin käännöstieteessä tullut ajatus käännöksestä kommunikatiivisena tilanteena ja käännöksen funktion korostaminen. Manipulatiiviseksi koulukunnaksi kutsutun näkemyksen mukaan kääntämisessä ei ole kyse samuuden tavoittelusta vaan tekstin muokkaamisesta tiettyä tarkoitusta varten eli avoimesta manipulaatiosta. Tämä käsitys lisää tietoisuutta kääntäjän vallasta ja nostaa hänet kulisseista, näkymättömän välittäjän roolista aktiiviseksi tekijäksi. (Oittinen 1995: 48–50.)

Suurelle yleisölle kääntäjän rooli on usein melko tuntematon elementti lähde- ja kohdeteoksen välissä. Kun kulttuurieroja huolellisesti analysoivan kääntäjän tilalle ajatellaan

käännöskonetta ymmärretään, miten suuri rooli kääntäjällä on tekstin välittäjänä (Torop 2011, 33).

3.3 Erilaiset vastaanottajat

Virolainen kirjallisuudentutkija Toivo Kuldsepp on tutkinut virolaisen kirjallisuuden vastaanottoa Suomessa kahteen otteeseen. Hänen kandidaatinväitöskirjansa otsikko oli *Viron kirjallisuuden vastaanotto Suomessa 1900-1940*. Sen jälkeen hän jatkoi vastaanoton tarkastelua 1900-luvun puolivälistä aina 1980-luvun alkupuolelle saakka. Kuldsepp tuli vuonna 1973 viro kielen lehtoriksi Jyväskylän yliopistoon ja alkoi aktiivisesti seurata Viron kirjallisuuteen liittyviä kirjoituksia Suomen lehdistössä. Hän alkoi myös tilastoida, mitä teoksia virolaisesta kirjallisuudesta on suomennettu, missä lehdissä ja miten sitä on esitelty Suomessa, ketkä sitä ovat välittäneet Suomeen ja millaisen vastaanoton se on saanut. Kirjallisuusartikkeleiden, arvioiden ja myyntilukujen tarkastelun lisäksi hän haastatteli Suomen Kirjailijaliiton jäseniä heidän suhteestaan Viron kirjallisuuteen. (Kuldsepp 1986: 7, 9.)

Teoksessaan *Suomen siltaa rakentamassa* (1986) Kuldsepp jakaa suomalaiset kirjallisuuden kuluttajat kolmeen ryhmään: 1) akateemiset ja kulttuuripiirit, 2) valikoivat lukijat ja 3) keskivertolukijat. Tämän jaon pohjalta Kuldsepp määrittelee, miten hyvin eri lukijatyypit ovat perillä virolaisesta kirjallisuudesta. Hänen jaottelunsa perustuu suomalaisessa lehdistössä julkaistuihin artikkeleihin ja niiden pohjalta tehtyihin päätelmiin. (Kuldsepp 1986: 150.)

Ensimmäisen ryhmän edustajilla on Kuldseppin mukaan enemmistöllä humanistinen koulutus. He ovat hyvin perillä Viron kirjallisuudesta, ja heillä on hyvä maantuntemus sekä kontakteja Viroon, mikä auttaa kirjallisuuden ymmärtämisessä. Monet jopa osaavat viro kieltä ja ovat sen vuoksi riippumattomia virolaisten teosten käännöksistä. Toiseen ryhmään kuuluvien lukijoiden viro-tuntemus on sen sijaan satunnaista ja valikoivampaa. He ovat riippuvaisia kulttuurilehdistä ja käännöksistä. Suurimman, kolmannen ryhmän muodostavat keskivertolukijat, joiden tuntemus on vielä satunnaisempaa kuin valikoivilla lukijoilla ja joiden ymmärrys on rajoittunutta ja pintapuolista. (Kuldsepp 1986: 150.)

Kuldseppin jaottelu kattaa pitkän ajanjakson aina 1800-luvulta alkaen, jolloin Viron kirjallisuutta seurattiin Suomessa innokkaasti. Naapurikansojen merkitys kulttuurisena

vaikuttajana on sen jälkeen maailmanlaajuisesti vähentynyt, eikä enää voi olettaa, että virolaisella kirjallisuudella olisi suomalaisissa akateemisissa kulttuuripiireissä erityisasemaa tai että sen tunteminen olisi yleistä. Sen vuoksi Kuldseppin jaottelua ei voi suoraan soveltaa nykytilanteeseen. Sitä voi pitää myös niin kutsuttuna valistuneena arvauksena, sillä se perustuu hänen omiin päätelmiinsä.

Nyky-suomalaisten lukijoiden kontekstuaalisia resursseja virolaisen kirjallisuuden tulkittamiseksi on tarkastellut Jyväskylässä kirjallisuutta opiskellut Päivikki Hyytinen pro gradu -työssään *Tekstin validit kontekstit* (2002). Hän on tarkastellut virolaiskirjailija Viivi Luikin romaania *Seitsmes rahukevad* (1985), jonka on suomentanut Eva Lille nimellä *Seitsemäs rauhankevät* (1986). Romaani kertoo stalinismin ajasta Viron maaseudulla ja sisältää paljon viitteitä ajan tapahtumiin ja ilmiöihin. Aivan kuten *Kadrissakin*, siinä on lapsen näkökulma tapahtumiin. Vaikka näiden romaanien julkaisemisen välillä on kolme vuosikymmentä, ne ovat siitä huolimatta molemmat Neuvosto-Virossa julkaistuja romaaneja ja vaativat suomalaiselta lukijalta paljolti samoja taustatietoja kulttuuristen ilmiöidensä ja symboliensä tulkintaan.

Myös Hyytisen mukaan lukijoilla on kokemustensa ja tietojensa puolesta hyvin erilaiset lähtökohdat tulkita tekstiä, eli heidän kontekstuaaliset resurssinsa poikkeavat toisistaan. Riippuu lukijan kulttuurisesta merkityskartasta, millaisia merkityksiä yksittäiset sanat ja tapahtumat synnyttävät. Myös ympäristön vaikutus on oleellinen. Yleisiä muuttujia ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli, ammatti, kansalaisuus ja asuinpaikka. Hyytinen mainitsee esimerkkinä lukijan, joka ei tunne Viron historiaa tai Viivi Luikin elämäkertaa eikä sen vuoksi lue *Seitsemättä rauhankevättä* historiallisena tai kirjailijan omaelämäkerrallisena romaanina. Muina esimerkkeinä lukijoista hän mainitsee Viro-entusiastit, kirjallisuudentutkijat ja historioitsijat, joilla kaikilla voi olettaa olevan tietynlaiset valmiudet lukemiseen. (Hyytinen 2002: 50-51.)

Näin ollen *Kadrin päiväkirjallekaan* ei voi määritellä vain yhtä lukijatyyppeä, vaan on pyrittävä ottamaan huomioon hyvin eri-ikäiset ja eritaustaiset lukijat, mikä on tullut ilmi myös saamissani lukijapalautteissa. *Kadrin päiväkirjan* luokittelu nuortenkirjaksi laajentaa lukijajoukkoa entisestään. Tästä kirjoitan lisää alaluvussa 5.1.

4. Käännösteorian tarjoamia malleja

Käännösprosessi alkaa aina teoksen tulkinnasta ja teoksen aseman määrittelystä lähtökulttuurissa. *Miksi virolaiset jonottivat ostamaan Kadria sen ilmestyttyä vuonna 1959 ja miksi teos on jäänyt Viron kirjallisuushistoriaan?* Ennen kääntämisen aloittamista on määriteltävä kääntämisen tavoite ja analysoitava teoksen mahdollisia merkityksiä kohdekulttuurissa. *Onko suomalaisilla kiinnostusta Neuvosto-Tallinnan historiaa kohtaan ja olisiko heille hyötyä tämän neuvostovirolaisen klassikon tuntemisesta? Olisiko tämä teos vastaus siihen nostalgiseen uteliaisuuteen, jota monilla suomalaisilla on Neuvosto-Viroa kohtaan? Voisivatko suomalaislapset nauttia Viron suosituimman tyttökirjan juonesta siinä missä virolaisetkin jo usean vuosikymmenen ajan? Päästäkseen päämääräänsä kääntäjän on tietoisesti tai tiedostamattaan valittava käännösstrategia, jonka metodeja hän soveltaa käännösprosessinsa aikana esiin tulevissa ongelmakohdissa. Miten Kadri pitäisi kääntää, että suomalaislukijat pääsisivät nauttimaan sen aitoa neukkutunnelmaa, mutta eivät pitäisi sitä liian outona? Pitäisikö pioneerit muuttaa partiolaisiksi?*

Alaluvussa 4.1 käsittelen realioiden luokitteluperusteita ja selvitän, millä perusteella olen valinnut tässä tutkielmassa tarkasteltavat realiat. Alaluvussa 4.2 pääsen vihdoin erilaisten käännösstrategioiden pariin.

4.1 Realioiden luokitteluperusteita

Realiat ovat siis kulttuurisanoja ja ilmauksia, joiden kääntäminen kielestä toiseen vaatii taustatietoja ja käännösstrategian. Suuretkin käännösstrategian linjavedot kilpistyvät aina näihin pienempiin osasiin. Onnistunut käännös vaatii realioiden tunnistamista ja analyysia sekä johdonmukaisuutta niiden käännösstrategian valinnassa.

Newmark jakaa realiat eli kulttuurisanat viiteen luokkaan:

1. Ekologia eli luonnonolosuhteista koostuva ympäristö. *Kadrissa* tähän luokkaan voisi kuulua esimerkiksi pakkanen, jolla on laaja-alaisia vaikutuksia ihmisten elämään.

2. Aineellinen kulttuuri eli ruoka, vaatteet, esineet, rakennukset, kaupungit ja liikenne. *Kadrissa* voi poimia lukuisia esimerkkejä näistä kaikista: syntymäpäiväkakku, koulumekko, kirjahylly, kellariasunto, uudet kerrostalot, raitiovaunut.
3. Sosiaalinen kulttuuri eli työ ja vapaa-ajanvietto. *Kadrissa* esillä on koulumaailma ja lasten vapaa-ajanvietto, kuten mäenlasku ja pioneeritoiminta.
4. Organisaatiot ja tavat kuten politiikka ja hallinto, uskonto ja taiteet. *Kadrissa* tulee esille esimerkiksi lastenkasvatus, asuntotilanteesta vastaava komissio ja kirjailijan asema yhteiskunnassa.
5. Eleet ja tavat, kuten *Kadrissa* seisomaan nouseminen koululuokassa ja sisällä tupakointi kodeissa. (Newmark 1988: 95 ja Bodó 2009: 78–79.)

Kadrin käänöksessä esille nousseissa kulttuuri-ilmiöissä on kaikkia näitä Newmarkin realiatyyppejä. Nämä ryhmittelyt ovat tärkeitä realioiden luonteen ymmärtämiseksi, mutta *Kadrissa* poimimieni realioiden luokittelu näiden ryhmien perusteella ei kuitenkaan olisi käänösprosessini kannalta tarkoituksenmukaista. Esimerkiksi sillä ei ole käänösstrategian kannalta merkitystä, kuuluuko jokin yksityiskohta aineellisen vai sosiaalisen kulttuurin piiriin, vaan sillä, onko se lukijalle tuttu ja minkä merkityksen se saa. Niinpä olen luokitellut *Kadrissa* käänösprosessin kuluessa poimitut kulttuurisanat ja -ilmiöt seuraaviin ryhmiin:

- A. **Neuvostokulttuurin ilmiöt**, eli ilmiöt, termit ja nimet, joiden voi katsoa sisältyvän *Kadriin*, koska kertomus sijoittuu Neuvostoliittoon ja neuvosto aikaan.
- B. **Virolais-venäläiset ilmiöt**, jotka eivät ole leimallisesti neuvosto aikaisia.
- C. **Vanhan ajan ilmiöt**, jotka olivat aikakaudelle tyypillisiä myös Suomessa.
- D. **Henkilöhahmojen ja paikkojen nimet** eli *Kadriin* sisältyvien fiktiivisten henkilöiden ja paikkojen nimet.
- E. **Muut kuin neuvosto aikaiset kulttuurinimet** eli kirjojen, lehtien, laulujen ja historiallisten henkilöiden nimet sekä viitteet niihin.

Tässä tutkielmassa olen rajannut tutkimuskysymykseni ryhmään A eli neuvostokulttuurin ilmiöihin. Olen sijoittanut tähän ryhmään ne realiat, joiden ansiosta suomalainen lukija mieltää romaanin neuvostoliittolaiseksi: *pioneeri*, *vakoilija*, *komissio*. Neuvostokulttuuriin kuuluvien

sanojen ja ilmiöiden merkitykset ovat suomalaislukijoille heidän taustastaan riippuen enemmän tai vähemmän vieraita, aivan kuten ne alkavat olla nykyään vieraita myös itsenäisessä Virossa varttuneille nuorille lukijoille.

Nämä ilmiöt ovat tiivistettävissä yhteen termiin tai ilmaisuun ja ne on koottu taulukkoon alaluvussa 5.4. Sen lisäksi *Kadrissa* on ilmiöitä, jotka voivat aiheuttaa suomalaiselle lukijalle tulkintavaikeuksia mutta jotka eivät paikannu tekstiin sanojen ja ilmaisuiden tasolle. Nämä laajemmat ilmiöt olen koonnut alalukuun 5.5.

4.2 Käännösstrategioita

Kääntämisen peruskysymys on aina ollut se, tulisiko kääntää ”suoraan” vai ”vapaasti”, kuinka uskollinen kääntäjän tulee olla lähtötekstille ja tuleeko hänen kääntää mahdollisimman sanatarkasti vai pyrkiä niin sanottuun ajatuksen välittämiseen. Newmark on määritellyt kauimmaisiksi ääripäiksi **1) sanasta sanaan -käännöksen** (word-for-word translation) ja **8) adaptaation** eli mukaelman. Hän on asettanut kääntämisen eri asteet järjestykseen sen mukaan, kumpaa ääripäätä lähempänä ne ovat. Sanatarkkaa käännöstä astetta lievempi käännöstapa on **2) kirjaimellinen käännös** (literal translation), siitä edelleen **3) uskollinen käännös** (faithfull translation), **4) semanttinen käännös** (semantic translation), **5) kommunikatiivinen käännös** (communicative translation), **6) idiomattinen käännös** (idiomatic translation), **7) vapaa käännös** (free translation) ja lopuksi **8) adaptaatio** (adaptation). (Newmark 1988: 45–47.)

Sanatarkka käännös on puhtaimmillaan sanojen kääntämistä yksitellen kontekstia huomioimatta. Synonyymien joukosta valitaan kaikkein yleisin, sanakirjan tarjoama sana, ja myös kulttuuriset ilmaisut ja idiomit käännetään kirjaimellisesti, eikä lähtökielen lauserakennetta muuteta. Myös astetta lievemässä eli kirjaimellisessa käännöksessä sanat on käännetty kuten sanatarkassa käännöksessä, mutta erona on, että lauserakenteet on mukautettu tulokielen kielioppiin. Sanatarkan ja kirjaimellisen käännöksen kohdalla on aiheellista kysyä, täyttävätkö ne kääntämisen tunnuspiirteet. Onko tekstiä käännetty toiselle kielelle, jos siitä on käännetty vain sanat ja lauserakenne mutta jätetty merkitykset kääntämättä? (Newmark 1988: 45–46.)

Seuraavan asteen käännöstapa eli uskollinen käännös ottaa kontekstin huomioon. Se käyttää tulokielen kielioppia ja kielellisiä keinoja, mutta pyrkii toistamaan lähtökielen

merkitykset täsmälleen sellaisina kuin olettaa niiden merkityksen olevan kirjoittajalle. Jos uskollinen käännös on uskollinen alkutekstille, niin semanttinen käännös kurottautuu kohdetekstin lukijan puoleen; se pyrkii välittämään lähtötekstin merkitykset ja tyylin kohdetekstin lukijan ymmärtämässä muodossa, eikä lähtötekstin kirjaimellinen toistaminen ole sen ensisijainen tehtävä. Vielä lähemmäksi lukijaa tulee kommunikatiivinen käännös. Kommunikatiivinen kääntäjä ottaa jonkin verran vapauksia ja pyrkii välittämään ensisijaisesti lähtötekstin merkitykset niin, että niiden vaikutus kohdetekstin lukijalle olisi sama kuin lähtötekstillä. Kommunikatiivisessa käännöksessä sisältöä mukautetaan kohdekulttuuriin, jotta teksti olisi lukijalle mahdollisimman vaivaton vastaanottaa ja tulkita lukijan omasta kulttuurista käsin. (Newmark 1988: 45–47.)

Vapaimman käännöksen, adaptaation eli mukaelman, tekijä pikemminkin hyödyntää kuin välittää lähtötekstiä. Hän siirtää siitä kohdetekstiin vain jonkin osan, esimerkiksi juonen tai henkilöhahmot tai teeman. Hän voi myös luoda tekstin uudelleen jossain toisessa taiteenlajissa tai tyyllilajissa. Kuten sanatarkan käännöksen kohdalla myös adaptaation suhteen on aiheellista kysyä, onko se itse asiassa käännös vai jo lähempänä intertekstuaalisuutta. Tuttu esimerkki adaptaatiosta on romaanista tehty elokuva, jonka nimi, päähenkilö ja tapahtumat noudattavat romaania mutta joka ei katsojien mielestä kuitenkaan ole ”se sama”. (Newmark 1988: 45–46.)

Käännöksen tarkkuuden valinta riippuu käännöksen tarkoituksesta sekä siitä, mitä puolta teoksesta korostetaan. *Haluanko Kadrin päiväkirjan säilyvän mahdollisimman muuttumattomana niin, että suomalaislukija saisi tarkan käsityksen siitä, millaisia yksityiskohtia sen ajan nuortenkirjat sisälsivät? Vai pitäisikö joitakin yksityiskohtia suomalaistaa ja nykyaikaistaa, jotta suomalaislapset ottaisivat sen omakseen ja pääsisivät nauttimaan sen jännittävästä ja sydäntäraastavasta juonesta?* Kyse on joko **kotouttavan** tai **vieraannuttavan** käännösstrategian valinnasta. Kotouttava menetelmä tuottaa sujuvasti luettavaa tekstiä, joka herättää lukijassa tuttuja konnotaatioita. Vieraannuttava menetelmä puolestaan vie lukijan matkalle lähtökulttuuriin ja vaatii lukijalta enemmän kulttuurista tietoutta. (Bodó 2009: 81.)

Valitun käännösstrategian suuret linjat konkretisoituvat käännösprosessissa aina yksittäisten sanojen tasolla. Realioiden eli kulttuurisanojen ja kulttuurisidonnaisten ilmiöiden kääntämiseksi on Bodón mukaan kaksi päämenetelmää: **1) vierassanan siirtäminen kohdetekstiin sellaisenaan** (transference) ja **2) komponenttianalyysi** (componential analysis).

Vierassanan siirtäminen sellaisenaan lisää lähtökulttuurin autenttisuuden tuntua mutta saattaa vaikeuttaa viestin välittymistä. Komponenttianalyysi sen sijaan suosii ymmärrettävää viestintää ja merkitsee kääntäjän menetelmänä lähtö- ja kohdekulttuurin yhteisten tekijöiden kartoittamista ja selittävien huomioiden lisäämistä käännökseen (Bodó 2009: 79.)

Esimerkkinä vierassanan siirtämisestä sellaisenaan voisi *Kadrin* tapauksessa olla vironkielinen sana *pioneer*. Romaanin kontekstissa sanan merkitys on kommunistisen puolueen alaisuudessa toimivan järjestön lapsijäsen, ja tämä merkitys on kaikille virolaisille päivänselvä. Täysin vironkielisessä muodossaan sanaa tuskin kannattaisi siirtää suomennokseen, koska sille on suomen kielessä olemassa suomen kielioppiin mukautunut vastine *pioneer*i. Myös itse ilmiö on Suomessa olemassa, sillä täälläkin on sodanjälkeen perustettu Suomen Demokratian Pioneerien Liitto, joka on järjestänyt pioneerileirejä ja paikallistoimintaa. Ilmiö on kuitenkin Suomessa huomattavasti tuntemattomampi kuin Virossa, ja vaikka suomalainen olisi kuullut neuvostoliittolaisesta pioneeritoiminnasta, hänen tietonsa eivät välttämättä riitä tekemään tulkintoja sen poliittisesti ja sosiaalisesti ristiriitaisista merkityksistä. Sanan ensisijainen merkitys suomen yleiskielessä on tienraivaaja, uranuurtaja, edelläkävijä. Sen vuoksi viesti saattaisi todella jäädä matkan varrelle, jos suomennoksessa käyttäisi varianttia *pioneer* tai *pioneer*i ilman selitystä.

Bodón toinen päämenetelmä eli komponenttianalyysi sen sijaan auttaisi viemään viestin perille saakka. Tässä tapauksessa se merkitsisi jonkin selittävän osan lisäämistä käännökseen pioneeritoiminnan luonteen määrittelemiseksi.

Birgit Nedergaard-Larsenin [1993] mukaan realioiden käännsstrategioita on pääasiassa kuusi: 1) **käänöslaina**, 2) **suora käänös**, 3) **selittävä käänös**, 4) **parafraasi** eli laajentava tai selittävä tekstin muunnelma, 5) **adaptaatio** eli lähtökielen termin korvaaminen kohdekieleen kuuluvalla termillä, jolla on vastaava funktio ja 6) **omissio** eli realian jättäminen pois kohdetekstistä. (Bodó 2009: 79–80 [Nedergaard-Larsen 1993].)

Ritva Leppihalme [2001] on ehdottanut Nedergaard-Larsenin sekä muiden käänöstieteen tutkijoiden malleja mukaillen seitsemää strategiaa realioiden kääntämiseksi (Bodó 2009: 80–81 [Leppihalme 2001].):

1. **Vierassanan käyttäminen.** Mahdollistaa lähtötekstin paikallisvärin ja aitouden säilyttämisen kohdetekstissä ja korostaa kulttuurisidonnaisuutta. Esimerkki: engl. *pub* → suom. *pubi*. Esimerkki *Kadrista*: vir. *komisjon* → suom. *komissio*.
2. **Käännöslaina.** Lähtökielen sana, sanaliitto tai lause käännetään kohdekielille suoraan. Tällaiset lainat usein mukautuvat ajan kuluessa kohdekieleen. Esimerkki: engl. *ginger ale* → suom. *inkivääriolut*. Esimerkki *Kadrista*: vir. *prohveti valge laev* → suom. *profeetan valkea laiva*.
3. **Kulttuurinen adaptaatio.** Lähtötekstin termi korvataan kohdekulttuuriin kuuluvalla ilmiöllä, jonka merkitys kohdekulttuurissa on sama kuin lähtötekstin ilmiöllä lähtökulttuurissaan. Täydellistä vastaavuutta tärkeämpää on saman efektin aikaansaaminen, esimerkiksi samanlaisen tunnereaktion tai samojen konnotaatioiden herättäminen. Saattaa lisätä lukukokemuksen sujuvuutta, mutta voi vähentää tekstin uskottavuutta lähtökulttuurinsa edustajana. Esimerkki: engl. *Sainsburys* → suom. *Stockmann*. Esimerkki *Kadrista*: vir. *käsitööringi instruktor-õpetaja* → suom. *käsityöpiirin vetäjä*.
4. **Korvaaminen yläkäsitteellä.** Yksinkertaistaa ja saattaa myös latistaa tekstiä. Esimerkki: engl. *Spotted Dick* → suom. *jälkiruoka*. Esimerkki *Kadrista*: vir. *ajalehed ja ajakirjad* → suom. *lehdet*.
5. **Selittävä käännös.** Kohdetekstiin lisätään selityksiä ja tarkennuksia tai lähtökielen termi korvataan jollain sellaisella kohdekielen termillä, joka auttaa lukijaa ymmärtämään, mistä on kyse. Esimerkki: engl. *the Great War* → suom. *ensimmäinen maailmansota*. Esimerkki *Kadrista*: vir. *erikoondus* → suom. *yksi ylimääräinen pioneerien kokous*.
6. **Lisäys tekstin ulkopuolella.** Esimerkiksi esipuheeseen tai alaviitteeseen lisätty kääntäjän huomautus tai selitys. Esimerkki *Kadrista*: vir. *meie maa* → suom. *meidän maamme* + takakansitekstissä maininta, että romaani on virolainen ja sijoittuu Neuvosto-Tallinnaan + jälkisanoissa lukijalle selitetään Viron ja Neuvostoliiton suhdetta.
7. **Poisto** eli realian jättäminen pois. Tätä suositellaan vain turhien yksityiskohtien tapauksessa, joskin on subjektiivinen kääntäjän tulkinta, mikä on turhaa ja mikä

tarpeellista. Esimerkki engl. *Ricotta cheese in filo pastry* → *ricottajuustopasteijoita*.
Esimerkki *Kadrista*: vir. *otsustasime koondusel* → suom. *päätimme yhdessä*.

Nämä yllä luetellut Leppihalmeen seitsemän strategiaa soveltuvat hyvin *Kadrin* käännösprosessin tarkastelun välineiksi. Luokittelenkin käännösratkaisujani tämän listan mukaan seuraavassa luvussa, jossa pääsen tarkemmin todellisten käännöskysymysten kimppuun.

5. Käännösprosessin haasteet ja ratkaisut

Kadrin käännösprosessi alkoi pienistä yksityiskohdista: listasta itselleni tuntemattomista termeistä ja ilmiöistä, joista myöhemmin muotoutui realioiden lista. Ideaalitulanteessa käännösprosessi alkaa mieluummin kokonaisuudesta: millaisena pakettina teoksen voisi tarjoilla lukijoille ja millainen käännösstrategia sopii tähän teokseen. Sitä kautta valikoituvat ratkaisut pienempien yksiköiden kohdalla.

Oma käännösprosessini eteni yrityksen ja erehdyksen kautta poukkoilevassa järjestyksessä, mutta noudatan tässä luvussa käännösprosessin ideaalia järjestystä. Kerron alaluvussa 5.1, millä tavoin määrittelimme kustantajan kanssa käännöksen tavoitteet, millaiseksi arvioimme potentiaaliset lukijat ja millaiseksi *Kadrin päiväkirja* sen myötä muuntui ulkomuodoltaan ja kokonaisuudeltaan. Seuraavassa alaluvussa esittelen tarkemmin teoksen kulttuuri-ilmiöitä, joita suomalaislukija saattaa vierastaa. Viimeisessä alaluvussa analysoin taulukon avulla tämän tutkielman näkökulmasta pienimpiä tarkasteltavia yksityiskohtia eli realioita.

5.1 Kadrin päiväkirjan tarjoilu suomalaislukijoille

Kadrin ensipainoksen kannessa, Kuvassa 2, on lentäviä joutsenia ja toisiaan kädestä pitävät tyttö ja poika. Vuoden 1970 painoksessa, Kuvassa 3, lapset on korvattu kirjan päähenkilöllä, tytöllä, ja kuva on toteutettu graafisemmin. Tässä painoksessa on mukana myös kirjan jatko-osa *Kasuema*. Vuoden 1984 painoksen kannesta, Kuvassa 4, joutsenet ovat kadonneet ja tytön kasvot kuvattu entistä lähempää ja herkemmin.

Kadrin vanhat painokset herättävät esineinä nostalgiaa, mutta 2000-luvun myyntituotteeksi niiden tyyli on auttamattoman vanhanaikainen. Suomalainen nykylukija osaisi sijoittaa ne ulkomuodon perusteella nuortenromaanien ja tyttökirjojen genreen ja arvaisi niiden

Kuva 2. *Kadrin* ensipainoksen kansikuva vuodelta 1959. Kuvitus Edgar Valter. Kustantaja Eesti Riiklik Kirjastus.

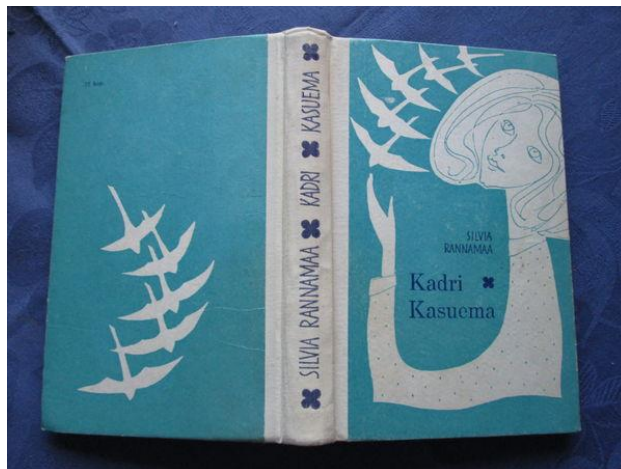
kuuluvan menneille vuosikymmenille, mutta kirjan ulkomuoto ei herättäisi uteliaisuutta eikä paljastaisi, millainen merkitys kirjalla on ollut Neuvosto-Virossa.

Kadri oli kymmenen ensimmäisen lukemani virolaiskirjan joukossa, ja ensimmäinen kirja, jonka luin alusta loppuun viroksi. Se ei ollut sattumaa, sillä lukemistani ohjasi Tarton yliopiston kirjallisuuden oppiaineen perusopintojen lukulista. *Kadri* siis sisältyi lastenkirjallisuuden klassikoiden

joukkoon aikakautensa edustajana, ja luennoitsija uhrasi sen yhteiskunnalliselle analyysille aikaa. Kun hän puhui *Kadrista*, hän selvästi puhui kaikkien tuntemasta kirjasta. Todennäköisesti minä ja jokunen vironvenäläinen olimmekin luentsosalissa ainoita, jotka kuulivat *Kadrista* ensimmäistä

Kuva 4. Vuoden 1984 *Kadrin* painoksen kansikuva. Kustantaja Eesti Raamat.

Kuva 3. *Kadrin* vuoden 1970 painoksen kansitaidetta. Kuivitus Asta Vender. Kustantaja Eesti Raamat.

kertaa. Sen jälkeen olen jutellut *Kadrista* virolaisten tuttujeni kanssa, ja tavallisin reaktio, jonka kirjan mainitseminen aiheuttaa virolaisessa keskustelukumppanissa, on kasvoille leviävä hymy sekä kysymys, olenko nähnyt *Kadrin* jatko-osasta *Kasuemasta* tehdyn elokuvan. Suurin osa virolaisista haluaa kertoa, milloin on viimeksi lukenut *Kadrin*. Yleistäen voisin sanoa, että naiset muistelevat kirjan tarjoamaa lukuelämystä ja miehet mainitsevat sen kuuluneen pakollisten kirjojen lukulistalle koulussa. Ainakin yksi kymmenestä tuntemastani virolaisesta *Kadrista* on kertonut saaneensa nimensä tämän klassikon mukaan.

Kadri oli myös itselleni lukuelämys. Koska eläydyin tarinaan voimakkaasti ja tulin uteliaaksi koko ilmiötä kohtaan, ajattelin, että se kiinnostaisi myös muita suomalaisia. Uskoin, että *Kadrin* tunne-elämä ja kasvukivut koskettaisivat myös nuoria lukijoita, vaikka enemmän näin

lukupotentiaalia itseni kaltaisissa aikuisissa, joita ajaa uteliaisuus neuvosto-aikaa ja Viroa kohtaan,

tietty selittämätön neuvostonostalgia. Tunne muistuttaa varmasti DDR-nostalgiaa, eli entistä Saksan demokraattista tasavaltaa kohtaan tunnettua nostalgiaa, joka on saanut oman terminsäkin, *ostalga*. Koska teos on virolaisille niin tärkeä, koin, että se tulisi suomentaa jo senkin vuoksi, että suomalaisilla olisi mahdollisuus tutustua yhteen naapurimaansa kirjallisuuden pääteokseen viron kieltä osaamattakin. Teoksen kirjallisuushistoriallisen merkityksen lisäksi näin sen julkaisussa yhteiskunnallistakin merkitystä: Sodanjälkeisestä Tallinnasta kertova tarina avaisi suomalaisille naapurikansan historian vaikeaa vaihetta, josta suomalaiset tietävät valitettavan vähän. Ostos- ja kylpylämatkoilla Tallinnassa vierailevat turistit eivät välttämättä tiedä perusasioitakaan Viron lähihistoriasta. Nuortenkirja voisi toimia uteliaisuuden herättäjänä naapurikansan menneisyyttä kohtaan.

Kustantaja Ville Hytönen näki *Kadrissa* kulttuurihistoriallisesti merkittävän teoksen kielialueelta, jolta ei ole paljon käännetty kirjallisuutta. Neuvostovirolainen tyttökirja kuulosti myös tarpeeksi erikoiselta Savukeidas Kustannuksen julkaisuohjelmaan. Kustantajan toiveissa oli käänös, joka kuvaisi aikaansa mahdollisimman hyvin.

Minun ja kustantajan toiveet siis vastasivat toisiaan; käänöksessä olisi säilytettävä alkuperäisyys. Vaikka korostin itse myös lukuelämystä, sekin liittyi nimenomaan kontekstista tietoiseen elämukseen. *Kadria* ei missään nimessä saisi kotouttaa; *Kadrista* ei saisi tehdä ”Katria”. Näin ollen käänöksen tärkeimmäksi arvoksi nousi uskollisuus alkuperäisteoksen sisällölle ja aikakaudelle. Vastaavuusefektin nostattamat kysymykset käänöksen tavoitteesta saivat vastauksensa: Teos on säilytettävä sellaisena, millaisena se saavutti suuren suosion ilmestyttyään Neuvosto-Virossa; siitä ei ryhdyttäisi kotouttamaan 2000-luvun nuortenkirjahittia. Suomennokseen ei siis ilmestyisi nyky-suomen teinislängia eikä pioneeriryhmän tilalle tulisi *keppariharrastajien* suosittua blogiyhteisöä. Päähenkilön ja muiden henkilöhahmojen läpikäymät haasteet ovat kiinnostavia juuri alkuperäisessä muodossaan kertoessaan lukijalle sodanjälkeisestä neuvostovirolaisesta yhteiskunnasta; niitä ei pyrittäisi korvaamaan oman aikamme hermoon osuvilla ilmiöillä. Aliravitsemus ei siis muuttuisi syömishäiriöksi eikä liian vaatimaton kirjahylly vanhentuneeksi älypuhelinmalliksi. Päätimme viestiä myös kirjan ulkoasulla, että kyseessä on vanha teos, vaikkakaan emme käyttäneet vanhojen neuvostovirolaisten painosten kansikuvia tai muuta kuvitusta.

Autenttisuus ja sujuvuus vaativat *uskollisen* ja *vierauttavan* käänösstrategian käyttöä. Yksittäisten sanojen, erityisesti realoiden tasolla se merkitsi vierassanojen ja kulttuurisesti

vieraiden ilmiöiden siirtämistä kohdetekstiin sellaisenaan. Itseni kaltaiselle lukijalle lopputulos olisi mieluinen, mutta en ollut suomentamassa teosta itselleni; oli otettava huomioon suomennoksen tavoitellut lukijat.

5.1.1 Kuka kirjan lukisi?

Kustantaja arvioi käännöksen potentiaaliseksi kohderyhmäksi Viro-entusiastit eli estofiilit, jotka ostaisivat retrohenkistä nuortenkirjaa lahjaksi lapsilleen ja sukulaisilleen, vaikka osaisivat itse lukea alkukielistäkin teosta. Toisena ryhmänä hän näki tyttökirjojen aikuislukijat, nostalgikot, joille tärkeää oli nimenomaan genre. Kolmanneksi ryhmäksi hän nimesi teoksen alkuperäisen kohderyhmän eli nuoret lukijat.

Kadrin kääntäjänä minun oli tehtävä valinta, mikä näistä ryhmistä olisi tärkein kohderyhmäni. Estofiileille suomentaessani voisin luottaa siihen, että Viron historia olisi myös neuvostoaikaisine outouksineen lukijoilla hallussa eikä selityksiä kaivattaisi. Nämä akateemiset lukijat kun ovat jo valmiiksi hyvin perillä Viron kirjallisuudesta ja kulttuurista, kuten tutkija Toivo Kuldseppkin totesi jakaessaan suomalaisia kirjallisuuden kuluttajia kolmeen ryhmään (Kuldsepp 1986: 150). Toisaalta moni estofiili ei kaipaisi suomennostakaan, koska lukisi teoksen mieluummin sen alkuperäiskielellä, kuten itse olin tehnyt.

Entä voisiko tämä virolainen klassikko tosiaan kiinnostaa nostalgiannälkäisiä aikuislukijoita ja tarjota tyttökirjojen harrastajille hyvän ajankuvan 1950-luvun Neuvosto-Virosta? Kuldseppin jaotuksen mukaan he olisivat niitä valikoivia lukijoita, joiden virontuntemus olisi satunnaista ja jotka todella tarvitsisivat käännöstä (Kuldsepp 1986: 150). Vanhan ajan ilmiöt olisivat monelle heistä tutumpia kuin minulle, mutta ehkä heitä kiinnostaisi lukea jotain teoksen taustoista ja kuulla lisää tekstissä vastaan tulevista neuvostoilmiöistä.

Suuri kysymys oli, löytäisivätkö 2000-luvun Suomessa elävät 8-14-vuotiaat tytöt ja heidän vanhempansa tämän romaanin ja voisinko auttaa heitä eläytymään toisessa maassa yli viisikymmentä vuotta sitten eläneen köyhän orpotytön elämään. Kuldseppin jaotuksessa he kuuluisivat kolmanteen ryhmään eli keskivertolukijoihin, ja heidän taustatietonsa ja ymmärryksensä olisi rajoittunutta ja pintapuolista – mikä olisi luonnollista, kun kerran kyseessä olisivat lapset (Kuldsepp 1986: 150).

Päätin ottaa valinnoissani huomioon, että todennäköisimmin käännöksen lukijoissa olisi kaikkien näiden kohderyhmien edustajia: 1) estofiileja (akateemisia lukijoita), 2) tyttökirjojen aikuislukijoita (valikoivia lukijoita) ja 3) nuoria lukijoita (keskivertolukijoita). Autenttisuutta lisääviä elementtejä, kuten vierasperäisiä sanoja ja suomalaisille vieraita kulttuuri-ilmiöitä ei saisi karsia, jotta kerronta säilyttäisi kiehtovuutensa estofiilin silmissä. Neuvosto-Viroa erityisemmin tuntemattomille aikuislukijoille, jotka tarttuisivat teokseen sen genren innoittamana, päätin kirjoittaa teoksen taustoja selvittävät yleistajuiset jälkisanat. Halusin, että käännöksen kerronta säilyisi mahdollisimman sujuvana, eikä sitä rasi- tai rasitettaisi alaviitteillä. Nuorempia lukijoita varten olisi kuitenkin hyvä selittää joitakin sanoja ja nimiä, ja niin päätin koota teoksen loppuun myös sanaston. Aiheen läpikotaisin tunteva estofiili voisi halutessaan hypätä jälkisanojen ja sanaston yli. Näin kokonaisuudessa yhdistyisivät strategioina uskollisuus alkutekstille ja selittävä käännös.

5.1.2 Kirjan nimeen kätkeytyvä viesti

Teoksen nimen *Kadri* päätimme kustantajan kanssa neuvoteltuamme suomentaa *Kadrin päiväkirjaksi* monesta syystä. Halusimme, että suomennoksen nimi erottuisi alkuteoksesta. Lisäksi halusimme tuoda ilmi teoksen genren, ja ajattelimme, että tytön etunimen ja sanan *päiväkirja* yhdistelmä sopii nuorille kirjoitetun tyttökirjan nimeksi. *Päiväkirjaan* liittyy uskoutumisen ja henkilökohtaisten, subjektiivisten kokemusten konnotaatio, joka sopii tyttökirjojen genreen. *Kadrin päiväkirja* sisältäisi *salaisuuksia*.

Vielä yksi syy päiväkirja-sanan käyttöön oli viittaus Anne Frankin *Nuoren tytön päiväkirjaan*, josta on tehty elokuva nimellä *Anne Frankin päiväkirja*. Vaikka Anne Frank oli historiallinen henkilö ja Kadri Jalakas (suom. Kadri Jalava) fiktiivinen, on teoksilla silti paljon yhteistä. Molemmat kertovat toisen maailmansodan ja diktatuurin varjossa elävän nuoren tytön tarinan, *Nuoren tytön päiväkirja* 1940-luvun natsi-Saksasta, *Kadrin päiväkirja* 1940-50-lukujen Neuvostoliitosta. Toivoimme, että teosten rinnastaminen herättäisi ihmisten uteliaisuuden Neuvosto-Viron poliittista tilannetta ja sitä kuvaavaa romaania kohtaan. Aivan kuten Anne Frank symboloi Natsi-Saksan totalitarismin ja juutalaisvainojen uhriksi joutunutta yksilöä, nousisi Kadri fiktiivisenä hahmona symboloimaan totalitaristisessa Neuvosto-Virossa kasvanutta ja sodan vuoksi kärsinyttä yksilöä.

5.1.3 Kuvitukseksi propagandaa

Teoksen nimen ja eri osien lisäksi piti päättää kuvituksesta. Kannen suunnittelun jätin kustantajan harteille, mutta sisäpuoli jäi minun mietittäväkseni. *Kadrin* eri painosten kuvituksena oli käytetty ajalleen tyypillisiä mustavalkoisia piirroskuvia. Ne ovat oikein sympaattisia ja niitä on kiva selailla. Nykylukijalle ne eivät kuitenkaan tarjoaisi mitään uutta, ja sen vuoksi päätin keksiä *Kadrin* päiväkirjan kuvitukseksi jotain muuta.

Olen itse mieltynyt neuvostoaikaisiin julisteisiin, joita on aikanaan käytetty mainoksina, tiedotteina ja propagandana. Ne

ovat visuaalisesti usein miellyttäviä ja sisällöltään kiinnostavia aikansa kuvia. Päätin koota *Kadrin* päiväkirjan kuvituksen niistä, ja

etsin Viron kansalliskirjaston (Eesti Rahvusraamatukogu) sähköisestä arkistosta kahdeksan julistekuvaa, jotka sopivat kuvittamaan kirjan tapahtumia. Kuvassa 5 on esimerkki julisteesta vuodelta 1947. Laadin kuville kuvatekstit, jotka liittivät kuvat osaksi tarinaa ja antoivat lisäksi taustatietoa aikansa yhteiskunnasta. Kuvateksteissä on myös suomennettu julisteiden tekstit. Toivoin, että kuvat toimisivat lapsille välittömänä tarinan tapahtumien kuvituksena ja aikuisille uteliaisuutta herättävänä ajankuvana. Esimerkiksi Kuvan 5 julistekuvassa oleva merisotamies on tarkoitettu kuvittamaan *Kadrin* isää. Tämähän kerrotaan olevan merimies ja kadonneen merillä ollessaan. Toivoin kuvituksen kuvateksteineen myös auttavan lukijaa teoksen tulkinnessa juuri neuvostovirolaisena romaanina. Näin ollen kuvat kuvateksteineen liittyivät samaan kokonaisuuteen teoksen nimen, takakansitekstin, jälkisanojen ja sanaston kanssa tarkoituksenaan antaa lukijalle tietoa romaanin taustalla olevasta yhteiskunnasta.

Kuva 5. *Kadrin* päiväkirjan kuvituksena käytetty juliste vuodelta 1947. Julisteen viesti on osoitettu Neuvostoliiton meriväelle. Kuva: Viron kansalliskirjasto (Eesti Rahvusraamatukogu)

5.2 Rivien välissä *Kadrin* yhteiskunnallinen todellisuus

Monia yksityiskohtia ja niiden käänkösvastineita enemmän vaivasin päätäni kysymyksellä, millä keinoin onnistuisin välittämään lukijalle koko sen laajan psykologisen todellisuuden, jossa päähenkilö Kadri eli. Alkuperäisteksti kun ei luonnollisesti vaivaudu selittämään monia oman todellisuutensa itsestäänselvyksiä 2010-luvun suomalaislukijalle. Kyse on ilmiöistä, jotka eivät kiteydy yhteen realiaan, vaan liittyvät kokonaisen tilanteen tai asetelman tulkintaan. Sen vuoksi niiden selittäminen lukijalle ei ole myöskään ratkaistavissa yksittäisen käänkösvastineen käytöllä, vaan niiden selittämistä lukijalle on mietittävä teemojen kautta suurempina kokonaisuuksina. Olen kerännyt tekstistä näiden ilmiöiden esiintymiä tähän alalukuun teemanmukaisten otsikoiden alle. Koska en käsittele tässä yhteydessä yksittäisten realioiden käänkösratkaisuja, olen ottanut mukaan vain käänkökset. Pohdittuani, mikä kyseisissä teemoissa voi aiheuttaa suomalaislukijalle hämmennystä, olen kuvaillut, miten olen ottanut ongelman huomioon suomenkielisessä teoksessa. Useimmiten olen selittänyt ilmiötä lukijalle jälkisanoina ja sanastossa.

5.2.1 Isän katoaminen

Minun isäni on yksinkertaisesti kadonnut jäljettömiin. Kadonnut niin kuin jokin esine, jota on pidetty huolimattomasti. Voisiko kamalampaa ollakaan. En tiedä tarkasti, miten se tapahtui, koska mummi ei jostain syystä halua puhua siitä ollenkaan. (7)

Isä oli ollut merimies, ja sodan pyörteissä hän oli joutunut laivan mukana kauas kotimaastaan. Kun sota oli loppunut ja monet palanneet kotiin, oli äiti odottanut isänkin tulevan, mutta isää ei ollut kuulunut, ja äiti oli odottanut ja odottanut ja minä olin ollut vasta palleroinen enkä tiennyt äidin murheista mitään. (141)

Sain sattumalta tietää, että isäsi elää luultavasti Ruotsissa. Yritin monta kertaa kutsua häntä radion kautta. Ajattelin, että ehkä hän tulee järkiinsä. Enkä tiedä tänäkään päivänä, mikä pelko tai rakkaus häntä siellä pidätteli. Ei tullut itse eikä vaivautunut lähettämään viestiä. Näin miten äitisi kärsi sen vuoksi. Yritin sanoa lohdutukseksi mitä keksin, että mistä sen tietää, kuuntelevatko ne edes joka kerta siellä ulkomailla niitä kutsuja, ja jos kuuntelevat, niin mitä sitten ajattelevat niistä ja mitkä hänen syynsä lopulta ovatkaan. Kului jonkin aikaa, ja sieltä tuli yksi isän tuttu, keneltä kuulimme, että isä on elossa ja voimissaan eikä hänen elinolosuhteissakaan ole suurempaa vikaa, mutta kotiin hän ei aio tulla. (141-142)

Erehtynyt? Oliko se sitten vain erehdys, että ihminen hylkäsi kotimaansa vaikeina aikoina? Voivatko aikuiset ihmiset erehtyä sellaisissa asioissa? No, minun ei tietystikään pitäisi unohtaa, että eihän hän oikeastaan hyljännyt. Hänhän ei lähtenyt kotimaastaan vapaaehtoisesti, vaan joutui kauas, koska teki työtä laivalla. Eikä hän lähtiessään tiennyt, miten vaikeaa kotimaassa tulee. Mutta takaisin hän olisi silti voinut tulla vähän aikaisemmin. (149)

Kadrin tietämättömyys isänsä kohtalosta oli tyypillistä Neuvostoliitossa sota-aikana ja sen jälkeen. Mummin vaikeneminen viittaa salaisuuteen, joka herättää lukijan uteliaisuuden. Vaikeneminenkin oli toki neuvostoaikana tyypillistä, sillä ihmisten katoamisesta puhuminen saatettiin tulkita neuvostojärjestelmän vastaiseksi, mikä taas saattoi johtaa ilmiantoon ja pidätykseen. Romaanissa mummin vaikenemiselle annetaan myöhemmin selitys, joka liittyy perheenjäsenten välisiin suhteisiin: mummi on luvannut tyttärelleen, Kadrin äidille, kasvattaa Kadrin itse ilman isän apua, koska isän koetaan pettäneen perheensä. Keskusteltuani virolaisten kanssa olen ymmärtänyt, että virolainen aikuislukija tulkitsee isän katoamiseen liittyvän salaisuuden vaivattomasti neuvostokontekstista käsin: Neuvostoliitossa tieto ei kulkenut vapaasti, eikä kadonneista ihmisistä välttämättä saatu koskaan tietää totuutta. Stalinin aikana palaaminen maahan lännestä oli myös todellinen riski, sillä lännessä olleisiin ei luotettu. Selitän tätä kontekstia suomalaislukijalle jälkisanoissa. Vaikka isän katoamisen ja länteen jäämisen syytä on romaanissa pyöritelty lapsen naiivista näkökulmasta ottamatta kantaa siihen, olisiko isän ollut turvallista palata Neuvosto-Viroon heti sodan jälkeen, näkee Neuvostoliitossa elänyt tai Neuvostoliiton historiaa tuntenut Stalinin ajan tilanteen rivien välissä.

5.2.2 Neuvostoajan asuinjärjestelyt ja elintaso

Yleensäkin pelkään, että mummi paljastaa enemmän kuin tarvitsee. Esimerkiksi kellariasunnosta en ole maininnut sanaakaan. Sehän ei ole valehtelemista, koska kukaan ei ole kysynyt, monennessako kerroksessa me asumme, mutta mummi saattaisi ihan hyvin ruveta huokailemaan sitäkin asiaa. Outoa, miksei hän ymmärrä, ettei sellaisia asioita kannata löpötellä kaikille. Eihän siitä ole mitään hyötyä, että toiset säälivät. (10-11)

”On siinäkin viisas! Opettakoon lapsia koulussa, mutta jättäköön minut rauhaan, vanhan ihmisen. Tai antaisi sitten uuden asunnon, kyllä sitten katoaisivat hajut itsestään.” Yritin selittää mummille, ettei opettaja

ole mikään asuntojen luovuttaja, eikä se opettajan syytä ole, että me elämme tällaisessa paikassa, mutta mummi vain jatkoi jupinaansa. Opettaja lähetti meille sitten vielä jonkin komission tai mikä se olikaan. Minkäänlaista hyötyä siitä ei ollut. Meille ei annettu uutta asuntoa, vaikka mummi juoksi kaikki virastot läpi. (18)

Annen kotona oli nättiä. Minulle tuli yllätyksenä, etteivät he olleetkaan niin kamalan rikkaita kuin olin luullut. Heillä oli käytössään vain kaksi huonetta yhdestä suuremmasta asunnosta. Minä olin jostain syystä kuvitellut, että heidän kotonaan olisi samanlaista kuin millaiseksi mummi oli kuvaillut yhden johtajan kodin, jossa hän oli nuorena käynyt siivoamassa. Seinät olivat olleet täynnä peilejä, ja salissa oli kasvanut ihan oikea palmu. Pianoja oli ollut kaksi, vaikkei kukaan osannut soittaa niitä. Kaikki oli ollut niin vain liiallisen rikkauden vuoksi, mutta he itse olivat pitäneet itseään niin köyhinä, että kun mummi pölyjä pyyhkiessään oli kerran vahingossa rikkonut yhden maljakon, hänen oli pitänyt tehdä sen edestä kaksi viikkoa töitä ilman palkkaa. Että sellaisia rikkaita ne olivat.

Annen luona ei siis ollut peilejä eikä pianoja, mutta siellä oli kaunista ja varmasti vielä kauniimpaa kuin sillä johtajalla. Annen luona oli tosi valoisaa, puhdasta ja lämmintä, ja kun me tulimme sisään, radiossa soi jokin kaunis laulu. Annen äiti oli kattamassa pöytää ja kutsui minutkin syömään. (28-29)

Elämä oli ollut todella vaikeaa – syötävää oli vähän ja surua paljon. Kaiken lisäksi meidän kotimme oli tuhoutunut sodassa, ja sen vuoksi me tähän kellariasuntoon olimme joutuneetkin. (141)

Anne edustaa Kadrille hyvin toimeentulevan perheen tyttöä ja luulee perhettä rikkaaksi. Kun tulee ilmi, että Annen perhe asuu kuten muutkin tavalliset perheet siihen aikaan, Kadri yllättyy positiivisesti. Samassa yhteydessä Kadri muistelee mumminsa kertomusta todellisten rikkaiden asuinoloista, mikä sisältää negatiivisen latauksen. Oman, tavallista köyhemmän kellarikotinsa olosuhteita Kadri puolestaan moittii. Haaveiden täyttymys on lopuksi se uusi asunto, jonne Kadri ja hänen mumminsa muuttavat.

Suomalaislukijan ei ole vaikea samastua ”liiallisen rikkauden” kritiikkiin. Sen sijaan nuoremman suomalaislukijan voi olla vaikea ymmärtää, että Annen perheen kodiksi kuvatut kaksi huonetta suuremmasta asunnosta merkitsevät Kadrille tuon ajan normia, eivät ahtaita asumisolosuhteita. Myöskään se yksiö, jossa ei ole erillisiä huoneita vaan sen sijaan ”pieniä soppia”, jonne Kadri ja mummi muuttavat, ei ole Neuvosto-Tallinnan mittapuulla ahdas, vaan suorastaan yllätyksellistä – hehän saavat asua keskenään jakamatta keittiötä ja kylpyhuonetta toisten perheiden kesken. Vaikka Suomessakin kärsittiin sodan jälkeen asuntopulasta, poikkesivat neuvostoyhteiskunnan asuminormit silti suomalaisista, joten selitän neuvostoliittolaista yhteisasumista sanastossa kohdassa ”Asunnot”.

Sanaston kohdassa ”Sota” puolestaan kerron, että pommitukset tuhosivat osan Tallinnaa, mikä antaa selityksen sille, miksi Kadrin perheen koti on tuhoutunut sodassa.

5.2.3 Ruoka- ja materiaalipula Neuvostoliitossa

Yritin saada itseni niin terveeksi kuin mahdollista, ja kaikista parantolassa olijoista minä sainkin eniten lihaa luitteni ympärille. (58-59)

”Vähätkös minä siitä. Niillähän on siellä valtion puut, mikäs hätä niillä on ilmaa lämmitellä. Mitä sinä muka puiden hankkimisesta tiedät. Koitapas joskus tuoda kotiin yksikin päre, niin kyllä muuttuu ääni kellossa.” (73)

Ei uskoisi, mitä kaikkea mummin vaatekirstusta löytyykään! No ei nyt sentään mitään jännittävää: käyttöön kelpaamattomia vaatteita, alushousuja ja sukkaa vain. (117-118)

”Se oli minun elämäni raskainta aikaa”, mummi huokasi. ”Piti hoitaa äitiäsi, piti huolehtia sinusta ja työssäkin piti käydä. Jonkunhan piti tienata leipärahat. Leipää sai siihen aikaan vain tietyn määrän. (141)

Materiaalinen niukkuus on tuttua myös ennen toista maailmansotaa, sen aikana tai pian sen jälkeen syntyneille suomalaisille, eikä Kadrin ja mummin vaatimattomassa elintasossa näin ollen ole mitään erityisesti neuvostoyhteiskunnalle ominaista. Neuvostoliitossa elintaso kohosi kuitenkin huomattavasti hitaammin kuin samaan aikaan Suomessa. Suomessa elintarvikkeiden säännöstely päättyi 1954, Virossa elintarvikkeita ja muuta materiaalia oli tarvetta vähemmän saatavilla koko Neuvostoliiton ajan. Vaikka kyse on kuitenkin enemmän aikakausi- kuin kulttuurierosta alkuperäistekstin ja suomennoksen kohderyhmien välillä, olen kuitenkin selittänyt niukkuuden merkitystä arjessa ja pulskistumisen ihannointia jälkisanoissa, sanastossa kohdissa ”Parantola” ja ”Puulämmitys ja keskuslämmitys” sekä kuvatekstissä sivulla 118.

5.2.4 Kommunistinen ideologia, puolue ja pioneerijärjestö

Pioneerien kokouksissa minä en käy, koska en ole pioneeri. Sen asian kanssa kävikin vähän hullusti. Toisella luokalla, kun suurin osa meistä ryhtyi pioneeriksi, minä olin siihen liian nuori. Kun minä sitten täytin yhdeksän vuotta, kukaan ei maininnutkaan, että minäkin voisin tulla mukaan. Kukaan ei kutsunut

minua pioneereihin, enkä minä uskaltanut mennä tarjoamaan itseäni. Ehkä minua ei sen vuoksi kutsuttu, että minulla oli jatkuvasti vaikeuksia oppimisen kanssa ja olin myös vähän väliä kipeänä. Ja hyvä onkin, ettei kutsuttu, sillä mummi ei olisi kuitenkaan päästänyt. (29-30)

Ja viime pioneerikokouksessahan me juuri mietimme, mitä voisimme tehdä koulun näyttelyä varten. Ja siitähän minä en ole vielä kirjoittanutkaan, että minäkin olen nykyään pioneeri.

Liityin pioneereihin jo alkusyksystä. Enhän minä itse olisi kehdannut tarjota itseäni sinne, kun ajattelin, että minua ei kai enää huolita, mutta Urmas rupesi houkuttelemaan minua mukaan. Kun minut sitten hyväksyttiin ryhmäneuvoston kokouksessa ja vannoin valani, oli se juhlava hetki. Lippukin oli tuotu paikalle minun mukaan tuloni kunniaksi, ja kaikki oli niin kuin toisillakin oli ollut. Ainoastaan minulla itselläni oli vielä jonkin aikaa sellainen tunne, että olen joka asiassa jäänyt toisista jälkeen ja että olen tässäkin asiassa myöhässä ja että olen joka tapauksessa jäänyt paitsi kaikista suurista riemuista ja hauskoista päivistä. Sen vuoksi minä pysyttelin aluksi vähän ulkopuolella, vaikka minulla oli rintamerkki ja kaulahuivi niin kuin toisillakin.

Nyt minulla ei kuitenkaan ole ollut sitä tunnetta enää vähään aikaan, vaan ennemminkin tuntuu siltä, kuin olisin alusta asti ollut kaikessa mukana ja kuulunut Urmaksen hauskaan porukkaan. (119-120)

Neuvostoliittoa johtaneen kommunistisen puolueen olemassaolo tulee Kadrin elämässä näkyvästi ilmi pioneerijärjestön kautta. *Pioneerit* on käsitteenä myös realia, jonka käännöstä analysoin seuraavassa alaluvussa. Sana on selitetty ja pioneerijärjestön toimintaa esitelty sanastossa. Pelkästään uuden käsitteen oppiminen ei kuitenkaan kerro suomalaislukijoille kaikkea pioneereihin liittyvää.

Lukijalta voi jäädä ymmärtämättä, miksi mummi ei päästäisi Kadria pioneereihin. Järjestöön liittyy poliittinen lataus: Pioneerit oli poliittinen järjestö, jota kommunistista järjestelmää vastustaneet eivät hyväksyneet, ja mummin vastahakoisuudessa voi nähdä virolaismielisyyttä ja neuvostovallan vastustusta, joka rajoittaa Kadrin elämää. Toisaalta mummin vastahakoisuus selittyy myös hänen persoonansa kautta – hän kun osoittaa muissakin asioissa ymmärtämättömyyttä Kadrin toiveita kohtaan.

Toinen oleellinen tieto tarinan tulkinnan kannalta on, että pioneereihin liitytään tavallisesti 9-vuotiaana oman koululuokan mukana, ja sen vuoksi Kadri on myöhästynyt oman vuosikertansa tärkeästä vaiheesta, mikä korostaa hänen ulkopuolisuuttaan ja syrjäytymistään. Mainitsen tavallisen liittymisiän sanastossa.

5.2.5 Syyllisyys ja ilmiannot

”Ne tuijottivat kaikki vain minua. Pitivät minua syyllisenä!” (40)

Vielä erikoisemmalta tuntui kuitenkin se, että Anne Puust, luokan kaunein ja lahjakkain tyttö, istui minun, surkeimmista surkeimman ja vielä varkaudesta syytetyin, sängyn laidalla. (43)

Olen kertonut siitä kaikkein hirveimmästäkin asiasta, ja nyt sekin on muuttunut. Minä en ole enää epäiltyjen kirjoissa! Anne puolustaa minua! (45)

Makaan edelleen täällä sairaalassa ja olen vieläkin se onneton tyttö, jota kerran koulussa epäiltiin varkaudesta. (48)

Dramaattisinta, mitä Kadrille tapahtuu hänen oman kertomansa mukaan, on se, että häntä epäillään koulussa varkaudesta. Milkan huivi katoaa, ja tulee ilmi, että Kadri on ollut viimeisenä naulakoilla. Jutta-niminen vähälahjainen tyttö kiertää kuiskuttelemassa, että Kadri on syyllinen. Itse tapausta suurempi järkytys Kadrille tuntuu olevan, että häntä *epäillään*. Häntä on kiusattu koulussa koko alakouluajan, ja hän uskoo olevansa luokan surkein ja rumin tyttö, mutta pahinta kaikesta on se, että häntä pidetään *syyllisenä*. Edes huivin löytyessä ja epäilyn ruetessa Kadri ei rauhoitu, sillä epäiltyjen kirjaan joutuminen on horjuttanut hänen sosiaalista turvallisuudentunnettaan ratkaisevasti. Tilanne on hänelle niin dramaattinen, että hän kävelee šokissa auton alle, satuttaa jalkansa ja joutuu viikoiksi sairaalaan. Hän kokee tilanteen muuttuvan vasta, kun luokan kaunein ja lahjakkain tyttö, Anne, ryhtyy puolustamaan häntä.

Näin voimakas reagointi yhteen varkausepäilyyn voi tuntua nykylukijasta psykologisesti epäuskottavalta. Koska juoni rakentuu Kadrin voimakkaan reagoinnin varaan, se voi tuntua ylidramatisoinnilta.

Osittain tämä selittyy ajallisella etäisyydellä; suhde moraaliin, rehellisyyteen ja kunniallisuuteen yhteisön silmissä on muuttunut vuosikymmenten saatossa sekä Suomessa että Virossa. Näen taustalla kuitenkin myös neuvostoyhteiskunnalle ominaisen piirteen. Myös suomalaisessa kulttuurissa rehellisyys on korostunut hyve, mutta suomalaisessa yhteiskunnassa on vahva luottamus siihen, että totuus selviää aina lopulta eikä ketään tuomita syyttömänä. Kadrin tarinassa sen sijaan leijuu syyttömänä tuomitsemisen uhka, jonka voi ymmärtää silloisen

poliittisen ja sosiaalisen tilanteen valossa. Neuvostoyhteiskunnassa ihmiset elivät pelossa, että joku kantelee heistä ja he joutuvat viranomaisten silmätikuksi. Tämä voimakas syylliseksi leimautumisen pelko voi jäädä suomalaislukijalle käsittämättömäksi. Selitän ilmiantojen pelkoa jälkisanoina.

5.2.6 Neuvostopropaganda ja suhde ulkomaihin

Isä sanoi, että hän antoi aluksi kaikenlaisten juttujen pelotella itseään, kaikkien huhujen, joita sodan jälkeen kiersi meidän maastamme ulkomailla, ja kiertää vielä tänäkin päivänä, ja että totuutta ei ollut helppo saada mistään selville. En tietenkään ruvennut sanomaan hänelle, että totuuden hän olisi kaikkein parhaiten saanut selville juuri täältä kotoa. (149)

En mahtanut sille mitään, että ajattelin aina vain: ulkomailla olo teki isästä sellaisen! Kirjoistakin voi lukea, millaista elämä siellä on. Rakkautta ja kaikkea hyvää ja kaunista arvioidaan siellä vain sen mukaan, miten niistä voisi hyötyä. (157)

Kadrasta välittyä joissain kohti epäluuloinen ja kielteinen suhde ulkomaihin. Lukija tuskin pysähtyy pohtimaan sitä, sillä oman maan pitäminen muuta maailmaa parempana lienee universaali ilmiö. Selitän ilmiötä kuitenkin jälkisanoina näin: Neuvostoliitto sulki sodan jälkeen rajansa, eikä länsimaiden ja neuvostomaiden välillä liikkunut enää vapaasti tieto eivätkä ihmiset. Neuvostoliittolaiseen propagandaan kuului oman maan ylivoimaisuuden korostaminen ja länsimaiden väheksyminen: Neuvostoliiton kansalainen kasvoi siinä uskossa, että hänen maassaan olivat asiat hyvin, muualla huonosti.

5.2.7 Venäjän kielen merkitys

Venäjän läksyistä minulla oli taas kerran yksi tehtävä tekemättä, koska se oli ollut hirveän vaikea. Pelkäsin kamalasti, että tunnilla kysytään juuri minulta, mutta venäjänopettaja olikin sinä päivänä sairas ja tunti jäi kokonaan pois. (37)

Kerroin lyhyesti kaikesta, ja hän kehui kovasti, että olen tällä välin ruvennut puhumaan venäjää oikein hyvin. Erityisesti hän kehui ääntämistäni. Istuutuessani tunsin, miten korvia kuumotti se kehuminen. Ja niillä samoilla kuumottavilla korvilla kuulin vielä Urmaksen sanovan:

”Ohhoh, en tiennytkään, että sinä olet niin kova venäjän puhuja.”

Enhän minä ollut tiennyt itsekään, että se venäjä minulta niin hyvin sujuu. Täytyykin jo tänään kirjoittaa siitä yhdelle parantolan ystävälle. Sen ansiosta, ettei hän osannut puhua viroa, osaan minä nyt venäjää niin hyvin, että minua kehuttiin koko luokan kuullen! (65)

Hän pyysi ennen venäjän tuntia minua kääntämään hänelle yhden lauseen. Kun käänsin sen, selvisi, ettei hän ollut saanut kunnolla selvää koko kappaleesta. Käänsin ja selitin hänelle niin paljon kuin ehdin. Hän on muuten fiksu poika, mutta kielten, varsinkin venäjän kanssa, hänellä on paljon vaikeuksia. Hänen ääntämistään on aina yhtä hauska kuunnella. Erityisesti kaikki suhisevat äänteet ovat hänen suussaan kaikki yhtä ja samaa sihinää vain sillä erolla, että joidenkin kohdalla hän laittaa huulensa tötterölle ja toisten kohdalla ei.

Tunnin jälkeen Urmas sanoi yllättäen:

”Hei, sinä voisitkin ruveta opettamaan minulle venäjää.” (82-83)

”Ai meidän tyttökö osaa sitä venäjää niin hyvin, että kelpaa opettamaan toisiakin. Mikäs siinä sitten. Opiskelkaa. Pääasia, ettette tee vallattomuuksia.” (85)

Viron ja venäjän kielistä sain parhaan eli viitosen ja kaikista muista aineista toiseksi parhaan eli nelosen. (86)

Kadri on aiemmin pärjännyt koulussa huonosti, mutta alettuaan menestyä hän saa tunnustusta erityisesti venäjän kielen taidostaan. Suomalaislukija tuskin ihmettelee sitä, että virolaisessa romaanissa lapset opiskelevat venäjää, mutta venäjän kielen merkitystä neuvostoyhteiskunnassa ei ehkä tunneta. Venäjän osaaminen oli pärjäämisen edellytys, ja sen vuoksi taidolla oli merkitystä. Lisäksi venäjän kielen ylivalta merkitsi yhtenäistämispolitiikkaa, jota Neuvostoliitossa harrastettiin pienempien kielten kustannuksella, mikä voi olla syynä siihen, että venäjän kielen taito tuodaan positiivisessa valossa esille. Olen selittänyt ilmiötä sanastossa kohdassa ”Venäjän kieli”.

5.3 Realit ja käännösmetodit

Tässä alaluvussa listaan taulukkomuodossa neuvostokulttuurin ilmiöt eli realit, joiden käännösmetodia olen analysoinut. Realioiden luokittelusta olen kirjoittanut tarkemmin alaluvussa 4.1.

Kieliopillisesti perusmuodossa merkittyjen realioiden lisäksi olen lisännyt taulukkoon virkkeen, jossa realia esiintyy tekstissä ensimmäistä kertaa. Suomennoksessa virke katkeaa toisinaan eri kohdasta, jolloin olen noudattanut lainausta poimiessani lähtötekstin virkejakoja. Lainauksen perään sulkuihin merkityt lähtötekstin sivunumerot ovat vuoden 1970 painoksesta ja käännöksen sivunumerot vuoden 2014 painoksesta (Savukeidas, 2014).

Lista käännösmetodeista selityksineen löytyy alaluvusta 4.2 Kun olen käyttänyt käännösmetodia ”Lisäys tekstin ulkopuolella”, se merkitsee alkuperäistekstin käännöksen ulkopuolelle lisättyä tietoa tai selitystä, eli joko *Kadrin päiväkirjan* takakansitekstiä, jälkisanoja tai käännöksen loppuun lisättyä sanastoa. Olen käsitellyt metodia puhtaasti teknisenä ratkaisuna tiedon välittämiseksi lukijalle ottamatta tässä yhteydessä kantaa siihen, missä suhteessa tekstin ulkopuolisen lisäyksen tulkitaan olevan päätekstiin.

meie maa	Alati olen lugenud ja kuulnud räägitavat, et meie maal elavad õnnelikud lapsed, et lastel on muretu lapseõlv. (7)
meidän maamme	Olen aina saanut lukea ja kuullut puhuttavan, että meidän maassamme elää onnellisia lapsia, joilla on huoleton lapsuus. (7)
Käännösmetodi	Lisäys tekstin ulkopuolella.

Suomalainen lukija saattaa ajatella tarttuneensa virolaiseen kirjaan ja tulkitsee Kadrin tarkoittavan *meidän maallamme* Viroa. Teos ei nimeä Kadrin kotimaata, mutta yhtä kaikki kyseessä on joko Neuvostoliitto tai Neuvosto-Viro, jotka molemmat merkitsevät tässä kontekstissa vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää. Vaihtoehtona olisi korvata ilmaisu *meidän maa* joko Neuvostoliitolla tai Neuvosto-Virolla, mutta se poikkeaisi alkuperäisestä tekstistä tuomatta oleellista lisäarvoa. Lukija saa takakansitekstistä ja jälkisanosta tietää, että Kadri elää Neuvosto-Talinnassa. Jälkisanossa viitataan ristiriitaan neuvostoyhteiskunnan julkisivun ja todellisten tapahtumien välillä, ja myös käännökseen liitetyt kuvat neuvostoliittolaisista julisteista lisäävät lukijan tietoisuutta propagandasta ja antavat vihjeen tämän teoksen ensimmäisen lauseen tulkintaan. Onnellisella lapsuudella viitataan todennäköisesti propagandaan, jota Neuvostoliitossa julkaistiin, koska ilmaisu *onnellinen lapsuus* on viljelty Neuvosto-Virossa niin paljon, että sen merkitys on virolaisille yksinomaan ironinen (Tungal 2015).

nääripidu	Sellest vist siis tuligi, et kui me koolis hakkasime esimese nääripeo jaoks ettevalmistusi tegema, andis õpetaja Annele ja mulle ühe luuletuse pähe õppida. (11)
-----------	---

uuden vuoden juhlat	Siitä varmaan johtui, että kun koulussa alettiin järjestellä ensimmäisiä uuden vuoden juhlia, niin opettaja pyysi minua ja Annea opettelemaan ulkoa yhden runon. (13-14)
Käännösmetodi	Lisäys tekstin ulkopuolella

Neuvostoliitossa joulu tulkittiin kristilliseksi juhlaaksi, ja koska kristillistä uskoa ei tunnustettu, se korvattiin yhteiskunnallisilla vastineilla. Joulun sijasta vuoden pimeimmän ajan juhlanä vietettiin uuden vuoden juhlaa, ja myös kouluissa vietettävän joulujuhlan tilalla oli Neuvostoliitossa uuden vuoden juhla. Nuoresta suomalaislukijasta uuden vuoden juhliminen koulussa voi kuulostaa oudolta, ja sen vuoksi selitän sen sanastossa kohdassa ”Uuden vuoden juhla”.

komisjon	”Siiski saatis õpetaja meile mingi komisjon või ma ei tea mis asja” (14)
komissio	”Opettaja lähetti meille sitten vielä jonkin komission tai mikä se olikaan.” (18)
Käännösmetodi	Vierassanan käyttäminen

Kadrin opettaja on huolissaan Kadrin ja mummin asuinolosuhteista ja pyrkii auttamaan näitä uuden asunnon saamisessa. *Komissio* viittaa neuvostoliittolaiseen byrokratiaan. Kadrin tietämättömyyden voi tulkita paitsi lapsen tietämättömyydeksi aikuisten käyttämistä termistä ja käytänteistä myös yleiseksi välinpitämättömyydeksi tämäntyyppisiä yhteiskunnallisia elimiä kohtaan. Uuden asunnon saaminen oli Neuvosto-Talinnassa tavallisesti vuosien prosessi. Vaikka suomalaislukija ei tuntisi neuvostoliittolaista byrokraatiata turhauttavine jonotuskäytänteineen, on sanalla *komissio* kuitenkin samansuuntainen merkitys suomalaislukijalle kuin virolaislukijalle. Sen vuoksi en ole erikseen selittänyt sanaa käännöksessä, vaan käyttänyt käännöksenä vierassanaa herättämään odotettua vaikutelmaa tilanteesta.

Pioneer	Ütlesin, et on küll, ja siis ta tõi mulle terve aastakäigu vanu ” Pioneer ” lugeda. (15)
Pioneeri-lehti	Vastasin, että on kyllä, ja kohta hän toi minulle kokonaisen vuosikerran vanhoja <i>Pioneeri-lehtiä</i> . (20)
Käännösmetodi	Selittävä käännös + Lisäys tekstin ulkopuolella

Kadri makaa sairaalan sängyssä ja hoitaja tuo hänelle luettavaksi pinon tunnetuinta neuvostoliittolaista nuortenlehteä. Aikalaislukijoille *Pioneeri* oli yhtä tuttu kuin suomalaisille *Aku Ankka*. Suomalaislukijoista kaikki eivät varmasti ole kuulleetkaan koko *Pioneerista*, ja sen vuoksi olen lisännyt käännökseen selittävän sanan *lehti* kertomaan, millaisesta painotuotteesta on kyse. Kun lehti mainitaan toisen kerran, olen jättänyt pois selittävän sanan. Suomessakin on

julkaistu pioneerijärjestöjen lehtiä nimellä *Pioneeritoveri* ja *Hakku*, mutta nuorelle lukijakunnalle ne eivät ole tuttuja. Sen vuoksi Pioneeri-lehti esitellään sanastossa.

salakuulaja	Mötlesin juba, et vanaema on ehk äkki mõni välismaa salakuulaja , kellellä ollakse jälil (19)
vakoilija	Tuli mieleen, että ehkä mummi onkin joku ulkomaalainen vakoilija , jonka jäljille on nyt päästy (25)
Käännösmetodi	Lisäys tekstin ulkopuolella

Suomalaislukijoille vakoilu on tuttu ilmiö salapoliisikertomuksista ja television rikossarjoista, ja vanhemmalle polvelle myös sota-ajalta, jolloin Suomessakin varoiteltiin kansalaisia vakoilijoista. Nuoremmille lukijoille on vieras ilmiö, että joku perheenjäsenistä olisi *vakoilija*. Sen vuoksi olen selittänyt ilmiön sanastossa. Neuvostoliitossa toimi paljon vakoilijoita valtion palveluksessa. Osa oli ammatiltaan vakoilijoita, osa tavallisia ihmisiä, jotka olivat tehneet virkamiesten kanssa sopimuksen. Periaatteessa kuka vain saattoi olla vakoilija. Julkisesti puhuttiin ulkomaiden hyväksi toimivista vakoilijoista, ja sitä pidettiin suurena rikoksena yhteiskuntaa vastaan.

Käännös *ulkomaalainen vakoilija* on itse asiassa väärä; oikea käännös olisi *ulkomaiden vakoilija*, sillä mummi ei ole ulkomaalainen, vaan Kadri epäilee hänen vakoilevan ulkomaiden hyväksi. Käännösvirhe on syntynyt todennäköisesti siksi, että virossa genetiivi ja adjektiivi ovat usein samassa muodossa, kun on kyse maista ja kansallisuuksista.

ajalehed ja ajakirjad kuni Pionerskaja Pravdani välja	”Ei, sel aastal ei käi,” vastasin niisuguse näoga, nagu käiks meil muidu kõik ajalehed ja ajakirjad kuni ” Pionerskaja Pravdani ” välja. (21)
lehdet aina Pionerskaja Pravdania myöten	”Ei, tänä vuonna ei tule,” vastasin ja yritin näyttää siltä kuin meille muuten tulisivat kaikki lehdet aina <i>Pionerskaja Pravdania</i> myöten. (28)
Käännösmetodi	Korvaaminen yläkäsitteellä + Vierassanan käyttäminen + Lisäys tekstin ulkopuolella

Kadri keskustelelee luokkakavereiden kanssa lehtitilauksista. *Pionerskaja Pravda* on venäjänkielinen lehden nimi ja *Kadrin* aikalaisille varsin tuttu. Säilytin nimen käännöksessä, koska se kuulostaa komealta ja eksoottiselta. Nuorta lukijaa vierasperäinen nimi varmasti hämmentää, mutta kontekstista voi ymmärtää, että se on jokin hieno lehti. Sanastossa on selitys samalla nimellä.

Lähtötekstissä mainitaan erikseen *ajalehed ja ajakirjad* eli sanomalehdet ja aikakauslehdet. Olen yksinkertaistanut sen muotoon *lehdet*, koska suomen puhekielessä ei kuulosta yhtä luontevalta puhua erikseen sanoma- ja aikakauslehdistä.

pioneerikoondus; pioneer; koondus; erikoondus	Pioneerikoondustel ma ei käi, sest et ma pioneer ei ole. (23) Ta tahtis sind vaatama tulla, aga me otsustasime koondusel , et esiteks tulen ainult mina ja teda me ei luba üldsegi tulla. (32) Ja, ah jaa, sa ei teagi, et me tegime sinu pärast kohe niisuguse erikoonduse , kus arutasime sinu küsimuse põhjalikult läbi. (32)
pioneerien kokous; pioneer; yhdessä; yksi ylimääräinen pioneerien kokous	Pioneerien kokouksissa minä en käy, koska en ole pioneer . (29) Juttakin haluaisi tulla sinua katsomaan, mutta me päätimme yhdessä , että ensin tulen vain minä ja että Juttua me emme päästä ollenkaan. (44) Ai niin, ja sinä et tietenkään tiedä, että me pidimme sinun vuoksesi vielä yhden ylimääräisen pioneerien kokouksen , jossa me kävimme tämän jutun oikein perusteellisesti läpi. (44)
Käännösmetodi	Vierassanan käyttäminen; Lisäys tekstin ulkopuolella; Poisto; Selittävä käännös

Olen vertaillut *pioneer*-sanan merkitystä suomen ja viron kielessä alaluvussa 4.2 esimerkkinä vierassanan siirtämisestä kohdetekstiin sellaisenaan. Neuvostoaikana eläneet suomalaiset ovat todennäköisesti kuulleet kommunistisen puolueen alaisesta pioneeritoiminnasta, joten sanan merkitys ei ole suomalaisille outo. Nuoremmat sukupolvet eivät kuitenkaan tunne ilmiötä, joten selitän ilmiötä sanastossa kohdassa ”Pioneerit”.

Alkuperäistekstissä käytetään sanaa *koondusel* eli *kokouksessa* mainitsematta erikseen, että kyseessä on juuri pioneerin kokous. *Koondus* merkitsi koululaisille tuohon aikaan ensisijaisesti juuri pioneerien kokousta, ja se oli arkinen ja jokapäiväinen kokoontumismuoto. Kun Kadrin ystävä Anne kertoo sairaalassa toipuvalle Kadrille, mitä pioneerien kokouksessa on päätetty, hän käyttää juuri sanaa *koondusel*. Olen korvannut sen suomennoksessa sanalla *yhdessä*, koska sana *kokouksessa* ilman selitystä saattaisi hämmentää suomalaislukijaa, eikä *pioneer*-sanana toistaminen olisi sopinut Annen suuhun. Eli toisin sanoen olen jättänyt siltä kohtaa pois realian *koondus*. Seuraavan kerran kokouksesta puhuttaessa on jo välttämätöntä mainita, että kyse on juuri pioneerien kokouksesta. Annen kertoessa, että pioneerit ovat pitäneet oikein *erikoiskokouksen*, lisään käännökseen selittäviä sanoja käyttäen ilmaisua *yhden ylimääräisen pioneerien kokouksen*, mikä kertoo, että pioneerit pitivät säännöllisesti kokouksia ja tämä

erikoiskokous pidettiin tavallisten kokousten lisäksi. Sanatarkka käännös *erikoiskokous* ei antaisi suomalaislukijalle riittävästi tietoa.

salk	Kõik tundsid, et oleme sinu vastu väga halvad olnud, ja kui sa terveks saad, siis kui sa tahad pioneeriks hakata, tule meie salka – eks? (32)
ryhmä	Kaikista tuntui, että me olemme olleet inhottavia sinua kohtaan. Kun sinä paranet, niin haluathan sinä ruveta pioneeriksi? Voisit tulla meidän ryhmään , vai mitä? (44)
Käännösmetodi	Lisäys tekstin ulkopuolella

Anne kutsuu Kadrin mukaan pioneereihin. Jos tuntee pioneeritoiminnan käytännöt, voi päätellä, että Kadrilla on luokalleen jäämisen vuoksi periaatteessa mahdollisuus valita uuden ja vanhan luokkansa pioneeriryhmien väliltä. Tällä tiedolla ei kuitenkaan ole tarinan kannalta juuri merkitystä, enkä ole sen vuoksi selittänyt käytäntöä tarkemmin. Olen vain maininnut sanastossa ”Pioneerit”-kohdassa, että ryhmät toimivat tavallisesti koululuokkien yhteydessä.

Vastuhakk	Aga ma olen lugenud ” Vastuhakku ”. (34)
Kapina	Mutta minä olen lukenut <i>Kapinan</i> . (47)
Käännösmetodi	Käännöslaina

Kadri ja Elsa-täti keskustelevat kirjoista. *Kapina* on Elsa-tädin kirjoittama. Yksityiskohta on fiktiivinen, sillä Elsa Sarap on fiktiivinen henkilöahmo. *Vastuhakk* on erittäin tyypilliseltä kuulostava teoksennimi neuvostoajalle, sillä kommunistista vallankumousta ihannoitiin. *Kapina* ei ole täsmällinen vastine alkuperäiselle nimelle, mutta se herättää samansuuntaisia mielikuvia. Sanastossa ei ole Kapinaa, mutta Elsa Sarap sieltä löytyy, ja sillä kohtaa selitän, millainen merkitys kirjallisuudella ja kirjailijoilla oli Neuvostoliitossa.

üleliiduline	Ta on koguni professor ja päris üleliiduline kuulsus. (37)
koko Neuvostoliitossa	Hän on oikein professori ja kuuluisa koko Neuvostoliitossa . (52)
Käännösmetodi	Selittävä käännös

Kadri kertoo häntä sairaalassa tutkineesta silmälääkäristä. Suomen kielestä puuttuu alkuperäistekstin *yleisliittolaista* vastaava termi, eikä suomalainen lukija välttämättä osaisi yhdistää suoraa käännöslainaa Neuvostoliittoon ja sen eri maiden muodostamaan yhtenäiseen kulttuurialueeseen, varsinkaan kun sanalla *liittolainen* on suomen kielessä jo toinen merkitys olemassa. Sen vuoksi olen käyttänyt selittävää ilmausta *koko Neuvostoliitossa*. Nuorimmat

suomalaislukijat eivät tietysti tiedä edes, mitä *Neuvostoliitto* tarkoittaa, ja sen olisi myös voinut selittää sanastossa, mutta vaarana olisi, että osa lukijoista kokisi itseään aliarvioitavan.

nääritaat	Professor oli vana, nägi välja nagu nääritaat ja oli minuga väga sõbralik. (37)
pakkasukko	Professori oli vanha, hän näytti ihan pakkasukolta ja oli minulle oikein ystävällinen. (52)
Käännösmetodi	Korvaaminen yläkäsitteellä + Lisäys tekstin ulkopuolella

Kadri vertaa häntä tutkinutta silmälääkärinä *pakkasukkoon* tämän ulkonäön perusteella. Koska hänen suhtautumisensa lääkäriin on positiivinen, voi vertaustakin pitää hyväntahtoisena huumorina. Mutta kuka pakkasukko oikein on? Kyseessä on venäläinen vastine joulupukille, ja koska neuvostoaikana kristillisen joulun vietto määrättiin korvattavaksi uudenvuoden vietolla, korvattiin Neuvosto-Virossa joulupukki pakkasukolla.

Lähtötekstissä käytetään termiä *nääritaat*, joka on hellittelymuoto yleiskielisestä *näärivanasta*. Suomennoksena olen kuitenkin käyttänyt yleiskielistä termiä *pakkasukko*, koska suomen kielestä puuttuu vastaava hellittelymuoto pakkasukosta. Käännösratkaisu vastaa korvaamista yläkäsitteellä, enkä usko käännöksen menettävän kovin paljon suomalaislukijan kannalta, vaikka alkuperäistekstin lukija saattaa kokea *näärivanan* ja *nääritaatin* välillä vivahdeeron. Selitän ilmiötä sanastossa kohdassa ”Pakkasukko”.

Ostrovski	<i>Ma ei hakkagi Sulle meenutama Ostrovskit või teisi kangelasi, keda Sa isegi hästi tead.</i> (40)
Ostrovski	<i>Minä en rupea tässä muistuttamaan Sinua Ostrovskista tai muista sankareista, jotka sinä muistat varsin hyvin itsekin.</i> (56)
Käännösmetodi	Vierassanan käyttäminen + Lisäys tekstin ulkopuolella

Elsa-täti mainitsee kirjeessään Kadrilla tunnetun neuvostoliittolaisen kirjailijan *Nikolai Ostrovskin*. Kuten Elsa-täti itsekin toteaa, on kyse nimestä, jonka aikalaiset Neuvosto-liitossa varsin hyvin tiesivät. Koska kirjailijan nimi ei sano suurimmalle osalle suomalaisista mitään, on nimi lisätty käännöksen sanastoon. Itse tekstiin olen jättänyt viittauksen sellaisenaan, koska suomalainen lukija arvaa venäläisestä nimestä, että kyseessä on jokin toiseen kulttuuriin kuuluvaa, mikä antaa tekstille tunnelmaa. Nimen tunteminen ei ole oleellinen tarinan kannalta, koska Elsa-täidin lauseesta selviää, että kyse on sankarista.

uue kvaliteediga inimene	Tänapäeval kindlasti rohkem kui varem, sest just nüüd kasvavad uue kvaliteediga inimesed . (55)
uuden aikakauden ihminen	Nykyään varmasti vielä enemmän kuin ennen, sillä juuri nyt kasvavat uuden aikakauden ihmiset . (78)
Käännösmetodi	Selittävä käännös

Kadrin ystävä ja tukija Elsa-täti keskustelelee vanhan äitinsä kanssa käytöstavoista ja nykynuorista. Elsa-täti edustaa sekä keskustelussa että koko kirjassa uutta aikakautta, isovanhempien sukupolvi vanhaa. Kommunismin ideologiaan kuului usko ihmiskunnan henkiseen kehitykseen, ja nuorena polvessa nähtiin tulevaisuus. Lähtötekstin ilmaus *uuden laadun ihmiset* olisi huonoa suomea, eikä kertoisi sellaisenaan, mistä on kyse. Olen käyttänyt *laatu*-sanana tilalla *aikakautta*, sillä uskon sen välittävän lukijalle saman ajatuksen. Ideologista kontekstia en ole selittänyt, koska sillä ei ole tarinan kannalta merkitystä, ja historiasta kiinnostunut aikuislukija osaa varmasti päätellä kontekstin.

Rühmanõukogu; vastu võtma; töotust ütlesin; lipp	Kui mind rühmanõukogu koosolekul vastu võeti ja kui ma töotust ütlesin , siis see hetk ise oli küll pidulik ja isegi lipp oli minu vastuvõtmise pärast välja toodud ja kõik oli, nagu teistelgi oli olnud. (79)
Ryhmäneuvosto; hyväksyä; vannoa vala; lippu	Kun minut sitten hyväksyttiin ryhmäneuvoston kokouksessa ja vannoin valani, oli se juhlava hetki. Lippukin oli tuotu paikalle minun mukaan tuloni kunniaksi, ja kaikki oli niin kuin toisillakin oli ollut. (119–120)
Käännösmetodi	Lisäys tekstin ulkopuolella

Kadri kertoo liittymisestään *pioneereihin*. Käytännöt ja symbolit ovat suomalaisille enemmän tai vähemmän vieraita, ja olen sen vuoksi selittänyt niitä sanastossa kohdassa ”Pioneerit”. En ole lisännyt tekstiin selittäviä sanoja enkä kotouttanut ilmiöitä, jotta tekstissä säilyisi aitous: Kadri kertoo omassa elinpiirissään kaikille tutuista asioista.

märk ja kaelarätt	Sellepärest hoidsin ennast algul ikka veel nagu eemale, kuigi mul oli märk ja kaelarätt nagu kõigil. (79–80)
rintamerkki ja kaulahuivi	Sen vuoksi minä pysyttelin aluksi vähän ulkopuolella, vaikka minulla oli

vi	rintamerkki ja kaulahuivi niin kuin toisillakin. (120)
Käännösmetodi	Selittävä käännös + Lisäys tekstin ulkopuolella

Kadri kertoo liittymisestään pioneereihin ja mainitsee, että hänelläkin on *merkki ja kaulahuivi*. Alkuperäistekstin lukijalle ei ole tarvinnut tähdentää, että kyse on pioneerien rintamerkistä ja punaisesta huivista. Käännöksen lukija ei välttämättä tiedä, että nämä ovat olleet pioneerien tärkeitä tunnuksia, ja sen vuoksi olen lisännyt *merkille* suomennokseen tarkennuksen *rintamerkki*. Lisäksi olen selittänyt pioneerihuivin merkitystä sanastossa kohdassa ”Pioneerit” sekä sivun 104 kuvatekstissä. Kuvaksi olen valinnut Stalinin aikaisen propagandajulisteen, jossa näkyvät nämä keskeiset symbolit.

käsitööringi instruktor- õpetaja	Nii et järgmisel päeval läksin kohe käsitööringi instruktor-õpetaja juurde ja nüüd on tervet meie klassi haaranud äge kaltsupalavik. (80)
käsityöpiirin vetäjä	Heti seuraavana päivänä menin käsityöpiirin vetäjän luokse, ja nyt koko meidän luokkamme on kovan kangasriepukuumeen kourissa. (120)
Käännösmetodi	Kulttuurinen adaptaatio

Neuvostoliitossa arvostettiin käytännön ammatteja ja virkoja ja sen vuoksi erilaisia toiminimiä oli paljon. Lähtöteksti ei kerro, oliko *käsitööringi instruktor-õpetaja*, eli sanasta sanaan suomennettuna *käsityöpiirin instruktori-opettaja* joku koulun henkilökunnasta, joka vastasi myös tästä tehtävästä, vai oliko hän nimenomaan tähän työtehtävään asetettu henkilö. Lapsia ohjanneen aikuisen tittelillä ei kuitenkaan ole tarinan kannalta merkitystä, ja sen vuoksi olen tarinankerronnan sujuvuuden vuoksi korvannut tittelin suomalaisesta kulttuurista tutulla yleispätevällä *vetäjällä*. Suomennos on tässä tapauksessa menettänyt jotain lähtötekstin maailman byrokraatiasta.

Säde	Koduteel arutasime Imbiga veel seda õhtut ja siis Imbi ütles, et sellest võiks kohe ” Sädemele ” kirjutada. (83)
Säde-lehti	Kotimatalla kertasimme vielä Imbin kanssa sitä iltaa ja Imbi sanoi, että siitähän voisi vaikka kirjoittaa <i>Säde-lehteen</i> . (125)
Käännösmetodi	Selittävä käännös + Lisäys tekstin ulkopuolella

Kadrin luokkakaveri Imbi ehdottaa, että käsityööringin illasta kirjoitettaisiin kommunistiseen nuortenlehteen, *Säteeseen*. Virolaisille aikalaislukijoille lehti oli tuttu, suomalaislukijoista

suurimmalle osalle tuntematon. Olen lisännyt käännökseen selittävän sanan *lehti* ja selittänyt lisäksi sanastossa kohdassa ”Säde”, mistä lehdestä on kyse.

kollektiiviselt	Kõigepeal käisime vaheajal kollektiiviselt teatris ”Luikede järve” vaatamas. (86)
ryhmän kanssa	Ensinnäkin me kävimme ryhmän kanssa teatterissa katsomassa Joutsenlammen. (130)
Käännösmetodi	Kulttuurinen adaptaatio / Selittävä käännös

Kadri kertoo teatterissa käynnistä. *Kollektiiviselt* on poliittisesti väritynyt termi, jota neuvostoajana viljeltiin, kun haluttiin korostaa asioiden tekemistä yhdessä, ryhmänä, vastapainoksi kapitalistiselle individualismille. Olisin voinut kääntää termin myös suoraan käyttäen vierassanaa *kollektiivisesti*, mutta suomalainen lukija olisi todennäköisesti pitänyt sitä liian outona ja sen vuoksi huonona käännöksenä. Sen vuoksi korvasin termin tutulla ja neutraalilla ilmaisulla *ryhmän kanssa*. On tulkinnanvaraista, onko kyse kulttuurisesta adaptaatiosta eli realian korvaamisesta kohdekulttuurin ilmiöllä, vai selittävästä käännöksestä eli sellaisen ilmaisun käyttämisestä, joka auttaa lukijaa ymmärtämään, mistä lähtötekstissä on kyse. Koska mielikuva tapahtumasta jää näin ollen samaksi – lapset käyvät teatterissa yhtenä ryhmänä, vähän meluavat, hihittävät ja säntäilevät –, eikä varsinaisesta toiminnan eroista kahden kulttuurin välillä, olen pikemmin selittävän käännöksen kannalla. Adaptaation puolesta puhuu kuitenkin se, että termin sisältämä poliittinen väri on jäänyt suomennoksesta pois.

sõda	Isa oli meremees ja sõjakeerises sattus ta laevaga kodumaalt kaugele. Kui sõda lõppes ja paljud koju tulid, ootas ema isagi tulevat, aga isa ei tulnud ega tulnud ja ema aina ootas ja ootas ja mina olin tibatilluke ega teadnud midagi ema muredest. (93)
sota	Isä oli ollut merimies, ja sodan pyörteissä hän oli joutunut laivan mukana kauas kotimaastaan. Kun sota oli loppunut ja monet palanneet kotiin, oli äiti odottanut isänkin tulevan, mutta isää ei ollut kuulunut, ja äiti oli odottanut ja odottanut ja minä olin ollut vasta palleroinen enkä tiennyt äidin murheista mitään. (141)
Käännösmetodi	Lisäys tekstin ulkopuolella

Sodalla tarkoitetaan tavallisesti edellistä sotaa, joka kyseisellä kielialueella tai yhteisössä on koettu. Näin ollen *sodan* voi *Kadrissa* tulkita teoksen ilmestymisajan perusteella toiseksi maailmansodaksi, koska viitteitä muuhun tulkintamahdollisuuteen ei anneta. Toisen maailmansodan tapahtumat eivät Viron osalta ole kaikille suomalaisille tuttuja, ja sen vuoksi olen selittänyt ne lyhyesti sanastossa kohdassa ”Sota”. Lisäksi olen kertonut sodan merkityksestä

kuvatekstissä sivulla 145. Neuvostoliiton virallinen tulkinta toisesta maailmansodasta erosi länsimaisesta ja suomalaisestakin tulkinnasta. *Sõjakeeris* eli *sodan pyörteet* on ilmaus, jolla vältetään ottamasta kantaa sodan eri osapuolten toimintaan.

prohveti valge laev	Kui vanaema mind selle soenguga nägi, hakkas ta hurjutama – ma pidevat välja nägema nagu poolemeelega Õrjetu Anna tema kodukülast, kes käinud mere ääres prohveti valget laeva ootamas. (101)
profeetan valkea laiva	Kun mummi näki minut ja kampaukseni, hän rupesi moittimaan. Minä näytin kuulemma samalta kuin hänen kotikylänsä mieluinen Õrjetun Anna, joka oli odottanut meren rannalla profeetan valkeaa laivaa. (154)
käännösmetodi	Käännöslaina + Lisäys tekstin ulkopuolella

Valkea laiva ja sen odottaminen on voimakas symboli virolaisille. Suomalainen lukijakin voi ymmärtää kontekstista, että kyse on jonkin epätodennäköisen odottamisesta, ja sen vuoksi en ole lisännyt tekstiin selventäviä sanoja, vaan kääntänyt ilmauksen suoraan. Koska symbolilla on monikerroksinen ja mielenkiintoinen historia, olen lisännyt sanastoon kohdan ”Valkea laiva”, jossa selitän, millaisen profeetan valkeaa laivaa Tallinnassa odotettiin 1860-luvulla ja minkä merkityksen symboli sai toisen maailmansodan aikaan.. Aino Kallaksen novellin *Lasnamäen valkea laiva* (1913) lukeneet tuntevatkin symbolin 1800-luvun kontekstissaan. Toisen maailmansodan aikainen ja jälkeinen merkitys – avun odottaminen lännestä – liittyy epäsuorasti myös Kadriin ja tämän isän tarinaan.

ratsionaliseerimisettepanek	Isegi ta elulugu oli natuke, aga kõige rohkem oli sellest, kuidas ta oma töö juures ühe tähtsa ratsionaliseerimisettepaneku tegi, isegi sellest, et ta peale oma töö noori välja õpetab. (115)
kehittämisehdotus	Hänen elämäntarinastaan kerrottiin pikkuisen, mutta ennen kaikkea siitä, että hän oli tehnyt työssään erään kehittämisehdotuksen , ja vielä siitä, miten hän opetti oman työnsä ohella nuoria. (176)
Käännösmetodi	Selittävä käännös / Kulttuurinen adaptaatio

Kadri kertoo, mitä hänen isästään on kirjoitettu sanomalehdessä. *Ratsionaliseerimisettepanek* eli sanatarkasti suomennettuna *rationalisointiehdotus* on neuvostoaikeista kapulakieltä ja

aikakautensa ideologian leimaama termi. Olisin voinut kääntää termin suoraan käyttäen vierassanaa, mutta aivan kuten sanan *kollektiivisesti* kohdalla, suomalainen lukija olisi todennäköisesti pitänyt sitä outona ja huonona käännöksenä. Sen vuoksi korvasin termin tutulla ja neutraalilla ilmaisulla *kehittämisehdotus*. On tulkinnanvaraista, onko kyse kulttuurisesta adaptaatiosta eli realian korvaamisesta kohdekulttuurin ilmiöllä, vai selittävästä käännöksestä eli sellaisen ilmaisun käyttämisestä, joka auttaa lukijaa ymmärtämään, mistä lähtötekstissä on kyse. Sanojen sisältämä toiminta on sama, eli kyse on jostakin työtä tehostavasta muutoksesta, eikä näin ollen toiminnan eroista kahden eri kulttuurin välillä, joten olen pikemmin selittävän käännöksen kannalla. Adaptaation puolesta puhuu tässäkin tapauksessa se, että termin sisältämä poliittinen väri on jäänyt suomennoksesta pois.

tööinimene	Ma olen teda tahtnud kogu aeg heaks ja tubliks tööinimeseks pidada. Just nimelt tööinimeseks! (115)
työihminen	Minähän olen koko ajan halunnut pitää isää hyvänä ja ahkerana työihmisenä . Nimenomaan työihmisenä! (176)
Käännösmetodi	Käännöslaina

Kadri kertoo, mitä tunteita hänen isästään kirjoitettu lehtijuttu on hänessä herättänyt. *Tööinimene* on poliittisesti todella latautunut termi; ahkeruus käytännön töissä oli hyve, jonka kommunismi nosti jalustalle. Suomessa tätä poliittista väriä vastaa vasemmistolaisten viljelemä termi *työväki*. Sen sijaan suomen kielen *työihminen* on melko neutraali ja poliittisesti neutraali termi, joka viittaa lähinnä ahkeraan käytännönihmiseen. Sen vuoksi suora käänös välittää termin sisällön mutta ei ideologista väriä. Käänös on tarinan kannalta sujuva, vaikkakin *työihmisyyden* korostaminen seuraavassa lauseessa saattaa ihmetyttää suomalaista nuorta lukijaa. Sanan toisto korostaa sen käyttöä, ja sen vuoksi lukija, jolla on jotain pohjatietoja kommunistisesta ideologiasta, osaa todennäköisesti tulkita kohdan oikein. En ole kuitenkaan selittänyt ilmiötä sanastossa, vaikka se olisi ollut perusteltua.

Pál-tänava poisid	Tõid mulle soolaleiva-kingiks ” Pál-tänava poisid ” ja vanaemale kolm valget alpikanniõit. (117)
Kirja Pál-kadun pojista	He toivat minulle tuparilahjaksi <i>Kirjan Pál-kadun pojista</i> ja mummille kolme valkoista syklaaminkukkaa. (179)
Käännösmetodi	Lisäys tekstin ulkopuolella

Kadri on saanut tupaantuliaislahjaksi unkarilaisen Ferenc Molnárin kirjoittaman vuonna 1907 julkaistun kirjan, joka tunnettiin koko Neuvostoliiton alueella. Kirja oli virolaisillekin niin tuttu, että heille riitti sen nimen mainitseminen. Vaikka kirja on julkaistu suomeksikin nimellä *Koulupoikia. Kirja Pál-kadun pojista*, harva suomalainen tuntee sitä. Olen käyttänyt suomennoksessa kirjan nimestä vain nimen jälkimmäistä osaa, koska se sisältää sanan *kirja* ja kertoo näin ollen lukijalle, mistä on kyse. Koko nimi olisi ollut Kadrin käyttämänä liian pitkä ja virallinen. Olen esitellyt kirjan lyhyesti sanastossa.

pioneerilõke, pioneerimängud	Tegimegi nii, nagu oleks see meie viimane pioneerilõke , sest enamik meist on juba pioneerimängudeks liiga vanad. (118)
pioneerinuotio, pioneerileikit	Päätimmekin, että se on meidän viimeinen pioneerinuotiomme , sillä suurin osa meistä on jo pioneerileikkeihin liian vanhoja. (180)
Käännösmetodi	Käännöslaina

Kadri kertoo uudessa asunnossa järjestetyistä tupaantuliaisista, joissa lapset istuvat kaminatulen ympärillä. Suomalaislukijalle suorat käännökset *pioneerinuotiomme* ja *pioneerileikkeihin* ovat outoja, mutta koska pioneereista on kerrottu aiemmin jo monta kertaa, niitä ei ole selitetty enää tässä. Suora käännös säilyttää lähtötekstin pioneeri-aiheen, joka on tärkeä osa teosta. Jos olisin käyttänyt metodina adaptaatiota, olisin voinut käyttää vaikka ilmaisua *leirituli* tai *leirinuotio*, mutta silloin myös *pioneerileikkien* tilalle olisi pitänyt keksiä jotain muuta ja pioneeri-teema olisi jäänyt kohtauksesta pois.

lapsepõlvega hüvastijätmine; ”Ulata käsi mu sõber!”	”Kui see on teil praegu lapsepõlvega hüvastijätmise õhtu, siis laulge ka seda laulu.” (118) Kohe alustas Aime nagu kõrge heleda hõbepasunaga, ja kui tuli see koht, kus on ” Ulata käsi mu sõber! ”, siis haarasime kõik üksteisel kätest kinni ning laulsime kaasa, ise laulutaktis kergelt õõtsudes. (118)
hyvästijättö lapsuudelle; ”ojenna kätesi, ystävä mun”	”Kun tämä ilta kerran on teille kuin hyvästijättö lapsuudelle , niin laulakaa se laulu.” (181-182) Aime aloitti heti korkealla, kirkkaalla hopeapasuunallaan, ja kun tuli se kohta, jossa sanotaan ” ojenna kätesi, ystävä mun ”, tartuimme kaikki toisiamme kädestä, yhdyimme lauluun ja huojuimme kevyesti sen tahtiin. (182)
Käännösmetodi	Käännöslaina

Kadrin ja mummin uuden asunnon tupaantuliaisissa Elsa-täti kehottaa lapsia laulamaan laulun, jonka kaikki tunnistavat vihjeestä *hyvästijättö lapsuudelle*. Laulun sanoista mainitaan pari säettä. Sekä viittaus että säkeet ovat suomalaisille tuntemattomia, joten suora käänös vanhahtavan sanajärjestyksen kera välittänee oikean tunnelman. Suora käänös vastaa käänösmetodeista käänöslainaa.

6. Käännösprosessin ja sen lopputuloksen arviointi

Kadrin käännösprosessi kesti jopa seitsemän vuotta, vuoden 2007 syksystä vuoden 2014 kesään, ja niinä vuosina käytännön käännöstyö vuorotteli tähän tutkielmaan kuuluvien työvaiheiden kanssa. Käännösprosessiini kuului monta ”kierrosta”, joista ihan ensimmäinen oli teoksen lukeminen ja ymmärtämistä estävien itselleni vieraiden sanojen selvittäminen. Seuraavaa kierrosta voi kutsua raakakäännökseksi. Viron kielen taitoni ei vielä ensimmäisellä ja toisella kierroksella riittänyt tekstin tarkkaan käännökseen, vaan jouduin tarkistamaan sanastoa ja vivahteita vielä seuraavilla kierroksilla. Mitä pitemmälle käännöstyö eteni, sitä enemmän huomioni siirtyi kohdetekstiin. Kierroksia kertyi vuosien myötä vähintään viisi. Näiden vuosien kuluessa sain kokemusta paitsi viron kielestä ja kulttuurista myös suomentamisesta, tiedonhausta, tekstin laatimisesta ja editoimisesta, julkaisukäytänteistä, apurahajärjestelmästä ja esiintymisestä – kaikki oleellisia taitoja kääntäjän työssä.

Tämän gradun kaksi osaa, konkreettinen käännöstyö sekä tämä tutkimusosio, ovat siis syntyneet rinnakkain usean vuoden aikana ja vaikuttaneet toisiinsa. Lukemani tutkimuskirjallisuus on antanut sekä taustatietoa että konkreettisia metodeja käännösongelmien ratkaisuun. Käännöstyö on puolestaan ohjannut kirjallisuuden valinnassa. Käännösteorian rinnalla tärkeiksi ovat osoittautuneet neuvostoajan yhteiskuntaa käsittelevä kirjallisuus sekä Viron kirjallisuuden suomennoshistoriaan tutustuminen. Varhaisimmat listani realioista ovat kokeneet monta muodonmuutosta ja päätyneet tähän tutkielmaan monta kertaa täydennettyinä. Peter Newmarkin mukaan käännösteoria onkin hyödytöntä, jollei se kumpua käännösprosessin käytännön ongelmista (Newmark 1988: 8).

Ideaalitilanteessa olisin saattanut käännösmetodien analysointiosuuden päätökseen ennen käännöksen julkaisemista. Todellisuudessa käännös ehti kansien väliin ennen analysointityön viimeistelyä, minkä vuoksi pääsin analysoimaan myös tehtyjä käännösratkaisuja. Tässä vaiheessa tekisin muutaman yksittäisen käännösratkaisun toisin. Käännöksen lopputulos olisi ollut joiltain kohti mietitympi, jos järjestys olisi ollut toinen, mutta jälkiviisaus ei vähennä analysoinnin arvoa eikä kiinnostavuutta. Epätäydellistä tarkastelemalla oppii.

Suurimmasta virheestä koko käännösprosessissani sain tietää Helsingin kirjamesseilla syksyllä 2015. Viron kirjallisuuden opiskelija Jukka-Pekka Kemiläinen tuli keskustelemaan kanssani *Kadrista* ja kertoi löytäneensä *Kadrin* eri painosten väliltä eroavaisuuksia. Sain häneltä

vielä sähköpostissa varmistuksen, että vuoden 1965 painoksessa on useita muutoksia, poistoja ja lisäyksiä verrattuna vuoden 1959 ensipainokseen (Kemiläinen 2015). *Kadrin päiväkirjan* kannalta eroissa on merkittävää se, että olen suomentanut sen vuoden 1970 painoksesta, joka mitä ilmeisimmin on erilainen kuin ensipainos. Syy vuoden 1970 painoksen käyttämiseen on yksinkertaisesti se, että se on sattunut ensimmäisenä eteeni tarttolaisessa antikvariaatissa syksyllä vuonna 2007. Suomennoksen toimivuuden kannalta asialla ei välttämättä ole merkitystä, mutta minun olisi ollut hyvä tietää asiasta. Jos olisin vertaillut eri painoksia, olisin voinut tehdä tietoisien valinnan, mitä painosta käytän suomennoksen lähteenä. Alkuperäisversion käyttäminen olisi ollut perusteltua autenttisen ajankuvan kannalta – onhan teos kirjallisuushistoriallisesti kiinnostava juuri vuoden 1959 kirjallisuuden edustajana. Toisaalta myöhempiin painoksiin tehdyt muutokset saattavat olla käsikirjoitukselle eduksi. Kokenut kääntäjä olisi joka tapauksessa ottanut tämän asian huomioon ryhtyessään käännöstyöhön. Minä en tullut ajatelleeksi asiaa, ja *Kadrin päiväkirjaan* on nyt merkitty käännöksen alkuperäisteokseksi vuonna 1959 ilmestynyt *Kadri*. Kyseessä on siis selvä virhe. Onni onnettomuudessa on se, että erehdyksessä riittää tutkimista, spekulointia ja artikkelinaihetta jatkossakin.

6.1 Yhteenveto käytetyistä käännösmetodeista

Rajasin tarkasteluni kohteeksi tämän tutkielman piirissä *Kadriin* sisältyvien neuvostokulttuurin ilmiöiden kääntämisen virosta suomeksi. Tarkastelun ulkopuolelle jäivät muun muassa alkuperäisteoksen ja käännöksen välisestä ajallisesta etäisyydestä johtuvat kulttuurierot sekä suomen ja viron kielen väliset erot, mikä tuli ilmi henkilöhaahmojen ja paikannimien kääntämisessä. Pois jäivät myös sellaiset venäläiset ja virolaiset realiat, joiden esiintyminen virolaisessa nuortenkirjassa ei ole neuvostoajasta riippuva ilmiö, kuten esimerkiksi *Joutsenlampi*-baletti tai kansanomainen tapa kääntää peili nurinpäin peiliin katsomisen jälkeen.

Kadri on itsessäänkin eli teoksenakin jo neuvostokulttuurin ilmiö. Kokonaisuuden vallitsevaksi käännösmetodiksi voisi nimetä ”selittävän käännöksen”. Suomalaislukijalle on nimittäin jo teoksen nimeä myöten pyritty viestittämään, millaisesta kulttuurituotteesta on kyse, ja takakansitekstissä ja jälkisanoissa on selitetty teoksen luonnetta ja merkitystä suhteellisen perusteellisesti. Selityksiä ei kuitenkaan ole kovin usein lisätty varsinaiseen tekstiin, vaan yleisin

käyttämäni käännösmetodi neuvostokulttuurin ilmiöiden suomentamisessa on ”Lisäys tekstin ulkopuolella”. Käytännössä se on tarkoittanut yksityiskohdan tai ilmiön käsittelyä takakansitekstissä, jälkisanoina, sanastossa ja kuvateksteissä. Yhtä termiä tai ilmaisua laajempien ilmiöiden kääntämisessä ”Lisäys tekstin ulkopuolella” on ollut ainut käytetty käännösmetodi; näitä rivien väleissä olevia teemoja, kuten kysymyksiä Kadrin isän katoamisesta ja muista yhteiskunnallisista aiheista, käsittelemällä alaluvussa 5.2.

Realioiden suomennoksessa käytetyt metodit jakautuvat seuraavasti.

Käytetty metodi	Realiat kohdetekstissä	Määrä
1. Lisäys tekstin ulkopuolella	meidän maamme uuden vuoden juhla komissio Pioneeri-lehti vakoilija lehdet aina Pionerskaja Pravdania myöten pioneerit ryhmä pakkasukko Ostrovski ryhmäneuvosto hyväksyä vannoa vala lippu rintamerkki ja kaulahuivi Säde-lehti sota profeetan valkea laiva Kirja Pál-kadun pojista	19
2. Selittävä käännös	Pioneeri-lehti yksi ylimääräinen pioneerien kokous koko Neuvostoliitossa uuden aikakauden ihminen rintamerkki ja kaulahuivi Säde-lehti ryhmän kanssa	8

	kehittämisehdotus	
3. Käännöslaina	Kapina profeetan valkea laiva työihminen pioneerinuotio pioneerileikit Ojenna kätesi, ystävä mun	6
4. Vierassanan käyttäminen	lehdet aina Pionerskaja Pravdania myöten pioneer Ostrovski	3
5. Kulttuurinen adaptaatio	käsityöpiirin vetäjä ryhmän kanssa kehittämisehdotus	3
6. Korvaaminen yläkäsitteellä	lehdet aina Pionerskaja Pravdania myöten pakkasukko	2
7. poisto	yhdessä	1
Yhteensä		42

Realioiden käännösmetodeista ”lisäys tekstin ulkopuolella” on ollut käytössä lähes puolessa tapauksista. Seuraavaksi yleisin metodi ”selittävä käännös” on ollut käytössä viidesosassa tapauksista ja on useimmiten tarkoittanut yhden selventävän sanan lisäämistä kohdetekstiin. Kolmanneksi ja neljänneksi yleisimpiä metodeja, käännöslainaa ja vierassanan säilyttämistä, olen käyttänyt silloin, kun olen arvioinut lukijan ymmärtävän ilmiötä kontekstin avulla. Olen käyttänyt useissa tapauksissa kahta käännösmetodia, eivätkä ne sen vuoksi sulje toisiaan pois.

Neljä yleisintä käyttämäni käännösmetodia tukevat kaikki kustantajan kanssa yhdessä asetettua tavoitetta aikaansa kuvaavasta käännöksestä, alkuperäisen hengen säilyttämisestä ja toisaalta sujuvasta tekstistä. Vain yksittäisiä kertoja käytetyt metodit ”kulttuurinen adaptaatio”, ”korvaaminen yläkäsitteellä” ja ”poisto” olisivat näille tavoitteille vastakkaisia. Voi siis sanoa realioiden kanssa käytettyjen käännösmetodien pääsääntöisesti vastaavan kokonaisuudelle valittua käännösstrategiaa.

6.2 Lukijapalautteita

Tämän tutkielman puitteissa ei ole tarkoitus käsitellä *Kadrin päiväkirjasta* saamaani palautetta perusteellisesti, sillä se vaatisi esimerkiksi kattavan kyselytutkimuksen läpiviemistä, mutta mainitsen esimerkin omaisesti joitakin kommentteja, joita olen saanut kriitikoilta ja muilta lukijoilta.

Kadrin päiväkirjan myyntiluvut ovat olleet vaatimattomia, mikä tarkoittaa, että suuri yleisö ei ole löytänyt tätä virolaisklassikkoa. Myös suomalaismediassa huomio on jäänyt kahteen arvioon: Hanna Samola (2014) arvioi sekä teoksen että suomennoksen myönteisesti Tuglas-seuran *Elo*-lehden numerossa 5/2014 pian teoksen ilmestymisen jälkeen. Hänen mukaansa suomennokseen lisätyt jälkisanat avasivat Rannamaan teosta nykylukijalle ja toivat esiin teoksen monitasoisuuden (Samola 2014). Teos sai myös Isla Parkkolalta (2015) kehuva vastaanoton Lukufiilis-lehden numerossa 1/2015, mutta suomennoksesta tässä arviossa ei mainittu mitään. Näiden arvioiden lisäksi teoksesta on kirjoitettu muutamassa blogissa. Teoksella on Suomessa muutama innokas fani, jotka ovat lähestyneet sekä minua että kustantajaa toiveellaan, että myös *Kadrin* jatko-osa *Kasuema* julkaistaisiin suomeksi. Jollei huomaisi samojen ihmisten esittäneen samaa toivetta jo useampaan kertaan, voisi kuvitella kysynnän olevan suurempaa kuin se onkaan.

Käsitystäni *Kadrin päiväkirjan* saamasta palautteesta vääristää se, että minulle esitetty palaute on enimmäkseen positiivista. Esimerkiksi välinpitämättömyys koko kirjaa kohtaan tai pettyminen lukuelämykseen eivät tuo ihmisiä paikalle teoksen esittelytilaisuuksiin eikä saa heitä lähettämään sähköpostia tai julkaisemaan kirjaesittelyä blogissa. Sen vuoksi lukijakysely olisi välttämätön, jos haluaisin tutkia perusteellisesti, miten tekemäni suomennosvalinnat todella toimivat. Toisaalta se, että arvioissa on innostuttu referoimaan teoksen sisältöä, kertoo, että käänös on onnistunut sisällön välittämisessä.

Eri tilaisuuksissa sekä tuttujen kautta kuullun palautteen perusteella tiedän kuitenkin sen, että lukijoiden joukossa on ollut kaikkien kolmen etukäteen ajatellun lukijaryhmän edustajia: estofiileja, tyttökirjojen aikuislukijoita ja nuoria lukijoita. Eräs estofiiliksi luokittamani mieslukija halusi kirjamessuilla huomauttaa minulle, ettei kirjan loppuun lisätty sanasto ollut ollenkaan tarpeellinen. Myös kirjojen keskellä -blogissa huomautetaan useimpien sanastoon lisättyjen käsitteiden avautuvan tarpeeksi hyvin jo itse tekstissä (Kirjojen keskellä 13.12.2015). Sen sijaan suomentajan jälkisanaja tämä blogisti kehuu. Hän kertoo tarttuneensa kirjaan, koska ”virolainen tyttökirjaklassikko” on herättänyt hänen uteliaisuutensa. Sheferijm-nimisen

blogin kirjoittaja arvioi Kadrin päiväkirjan olevan ilmiasultaan ”enempi kulttuurihistoriallisena tekona otettava julkaisu” kuin ”tavallinen tyttöjen kirja” (sheferijm 13.12.2015).

Kirjan kuvituksena käyttämäni neuvostoaikaiset julisteet ovat saaneet sekä kehuja että moitteita. Samola arvioi julistekuvien korostavan teoksen moniäänisyyttä (Samola 2014). Sen sijaan Kirjojen keskellä -blogin kriitikko kokee kirjaan lisätyt julisteet turhiksi vaikkakin mielenkiintoisiksi. Hän kertoo kuvatekstien häiritsevän sujuvaa lukukokemusta ja pitää julistekuvien käyttöä erikoisena ja toimimattomana ratkaisuna (Kirjojen keskellä 13.12.2015). Sheferijm-blogin kirjoittaja on epäilevällä kannalla sen suhteen, kuinka nuoret lukijat suhtautuvat kuviin, mutta arvelee niiden herättävän ajatuksia vanhemmissa lukijassa ja kertoo itse ihastuneensa yhteen julistekuvista (sheferijm 13.12.2015). Erään lapsilukijan mielipiteen sain kuulla luokanopettajana toimivalta tutultani, joka oli luettanut kirjaa oppilaillaan. Tämän kymmenvuotiaan mielestä kirjassa oli ollut jotain todella outoa, ja kun opettaja ryhtyi selvittämään, mikä lasta oli hämmentänyt, selvisi, että outo elementti oli nimenomaan kuvitus. Tulkitsin tätä viimeisintä palautetta niin, että neuvostoliittolainen kuvamaailma oli suomalaislapselle vieras.

7. Päättäntö

Olen tarkastellut pro gradu -tutkielmassani omaa käännösprosessiani Silvia Rannamaan kirjoittamasta neuvostovirolaisesta tyttökirjaklassikosta *Kadri*, joka julkaistiin suomeksi nimellä *Kadrin päiväkirja*. Olen kuvaillut käännösprosessin eri vaiheet vuodesta 2007 aina kirjan julkaisuun syksyyn 2014 saakka. Seitsemän vuotta kestänyt projekti alkoi viron kielen ja kirjallisuuden opinnoista ja kyseiseen teokseen tutustumisesta Tarton yliopistossa, Virossa.

Tämän tutkielman kannalta oleellinen vaihe oli jo varhaisessa lukuvaiheessa aloittamani lista itselleni vieraista kulttuuri-ilmiöistä, joista suuri osa osoittautui neuvostoyhteiskunnan erityispiirteiksi. Näitä kulttuurisidonnaisia sanoja ja ilmaisuja olen kutsunut tutkielmassani *realioiksi* muun muassa Zsuzsanna Bodón ja Peter Newmarkin määritelmän mukaan. Olen sisällyttänyt realioihin fyysisten tekijöiden, kuten esineiden, lisäksi myös kulttuurin abstrakteja osatekijöitä, kuten kulttuurituotteiden erisnimiä, historiallisia tapahtumia ja juhlapäiviä, ja rajannut tarkasteluni koskemaan tämän tutkielman piirissä nimenomaan osatekijöitä, jotka Suomesta käsin mielletään neuvostokulttuuriin kuuluviksi. Rajaus osoittautui kiinnostavaksi ja relevantiksi, sillä teos kokonaisuutenakin mielletään Suomesta käsin paitsi virolaiseksi myös neuvostoliittolaiseksi teokseksi. *Kadrin* virolaisten aikalaislukijoiden ja *Kadrin päiväkirjan* suomalaisten lukijoiden kokemusmaailmojen eroavaisuuden tarkastelu neuvostokulttuurista käsin on perusteltua, koska suomalaiset eivät ole eläneet Neuvostoliitossa, eivätkä nuorimmat suomalaislukijat edes neuvostoaikaa.

Kun otin *Kadrin* suomentamisen mukaan virolaisen kirjallisuuden suomentamista tarkastelemaan gradusuunnitelmaani syksyllä 2009, alkoi tutustumiseni käännöstutkimuksen sisältämään tietoon käännösstrategioista ja niiden tarjoamista metodeista. Hyödynsin käännöstieteen tutkijoiden, kuten Zsuzsanna Bodón ja Peter Newmarkin, käsitteitä ja näkemyksiä valitessani käännösstrategiaa ja yksittäisiä metodeja. Käännöstieteen tutkijat André Lefevere ja Susan Bassnett sekä semiootikko Peeter Torop auttoivat minua ymmärtämään kääntämistä prosessina.

Suurin tutkimuskysymykseni oli, millaisen käännösstrategian valitsin *Kadrin* suomentamiseksi, miten perustelin päätöstäni ja millaisten yksittäisten metodien käyttönä se ilmeni. *Kadrin päiväkirjan* valmistuttua julkaistavaksi teokseksi määrittelin käyttämiäni käännösstrategioita ja metodeja Ritva Leppihalmeen ehdottamien seitsemän käännösstrategian

mukaan. Niitä olivat 1) vierassanan käyttäminen, 2) käännöslaina, 3) kulttuurinen adaptaatio, 4) korvaaminen yläkäsitteellä, 5) selittävä käännös, 6) lisäys tekstin ulkopuolella ja 7) poisto eli realian jättäminen pois.

Pääasialliseksi käännösstrategiaksi valikoitui ”lisäys tekstin ulkopuolella”. Halusin pitää tekstin sujuvana rasittamatta sitä alaviitteillä, joten päädyin lisäämään teokseen jälkisanat sekä sanaston. Lisäksi käytin kirjan kuvituksena neuvostoaikaisia julistekuvia, joiden kuvateksteihin ujutin historiallista tietoa neuvostovirolaisesta yhteiskunnasta aasinsilloittamalla sitä romaanin tapahtumiin ja olosuhteisiin. Perusteena käännösstrategian valinnalle oli pyrkimys säilyttää teoksen autenttisuus: halusin lukijan lukevan nimenomaan neuvostovirolaista klassikkoteosta. Koska teos määritellään Viron kirjallisuushistoriassa nuorten romaaniksi ja tyttökirjaksi, toivoin lukijoiksi myös nuoria lukijoita ja aikuisia tyttökirjojen harrastajia. Koin tarpeelliseksi selittää neuvostokulttuurin ilmiöitä näille lukijaryhmille.

”Lisäys tekstin ulkopuolella” oli ainut käytetty käännösmetodi yksittäisiä sanoja ja ilmaisuja suurempien kulttuuri-ilmiöiden kohdalla. Niitä olivat muun muassa kysymykset siitä, miksi sota-aikana länteen jäänyt isä ei heti palannut perheensä luo, miksi ulkomaat nähdään romaanissa niin mustavalkoisen pahoina ja miksi varkaaksi leimautuminen aiheuttaa päähenkilölle niin valtavan šokin. Annoin lukijalle tarvittavia taustatietoja kuvateksteissä, jälkisanoina ja sanastossa. Yksittäisistä sanoista ja ilmaisuista koostuvista realioista suurimman osan (19 kpl) käännösmetodinä oli niin ikään ”lisäys tekstin ulkopuolella”. Toiseksi yleisin käyttämäni metodi oli ”selittävä käännös” (8 kpl). Kolmanneksi yleisin metodi oli ”käännöslaina” (6 kpl). Muita metodeja käytin vain yksittäisiä kertoja.

Käännösprosessi toi ilmi, että tarvitsin erinomaisen kielitaidon lisäksi valtavasti yhteiskunnallista tietoa voidakseni tehdä perusteltuja käännösratkaisuja. Kirjallisuuden kääntäjälle ei riitä kapea erikoistuminen joko lähtökulttuurin kieleen, kirjallisuushistoriaan, yhteiskuntaan tai historiaan, vaan hänen on oltava valmis laajentamaan tietojaan käännösprosessin aikana kaikilla näillä osa-alueilla. Itse sain taustatietoja *Kadrista* neuvostovirolaisena romaanina tutustumalla Viron kirjallisuushistoriaan. Virolaisen kirjallisuuden suomentamisen historiaan tutustuminen antoi puolestaan perspektiiviä omalle käännöstyölleni. Virolaisen kirjallisuuden vastaanottoa ja lukijatyyppejä Suomessa on tutkinut Toivo Kuldsepp, jonka lukijatyyppien jaottelua sovelsin määritellessäni *Kadrin päiväkirjan*

lukijoita. Taustatietoa Viron historiasta sain Seppo Zetterbergin järkälemäisestä teoksesta *Viron historia*.

Käännösprosessin tarkastelu toi ilmi, että myöskään yhden tieteenalan käsitteillä ja tarkastelutavoilla ei saa käännösprosessista riittävän monipuolista kuvaa. Kirjallisuustieteen puolella historiallinen kirjallisuudentutkimus antoi perustiedot lähtöteoksen ymmärtämiselle lähtökulttuurissaan; sosiologinen kirjallisuudentutkimus auttoi tiedostamaan teoksen fiktiivisen luonteen ja yhteiskunnallisen kontekstin suhdetta. Käännöstutkimus antoi yleisiä käsitteitä, joilla operoida. Myös semiotikka ja kulttuurintutkimus liippasivat läheltä tutkimuskysymyksiäni.

Tämän tutkielman puitteissa tarkastelin omaa käännösprosessiani itse keräämäni tiedon varassa. Tälläkin menetelmällä onnistuin tekemään käännösprosessini valintakohdat ja -perusteet näkyviksi, mikä olikin tämänkertainen tarkoitukseni. Subjektiiivisuus ei estänyt tätä tavoitetta toteutumasta. Aivan toinen tutkimuksenaihe olisi käyttämäni strategioiden onnistumisen perusteellinen arviointi. Valitsin käännösstrategiani oletettuja lukijaryhmiä silmällä pitäen. Jälkeenpäin saamani palaute on ollut vaillinaista ja satunnaista, joten en saanut koskaan tietää, ketkä teosta todella lukevat ja toimiiko käännökseni toivotulla tavalla. Olemassa olevan yleisen lukijatutkimuksen hyödyntäminen lähteenä jo käännösprosessin vaiheiden kuvaamisessa ja varsinkin tämän teoksen vastaanottoa kartoittavan lukijatutkimuksen läpivieminen toisi paljon lisää tietoa siitä, mikä kääntäjän valintoja ohjaa ja mikä niissä voi mennä vikaan suhteessa asetettuihin tavoitteisiin.

Miksi tämän teoksen ja virolaisen kirjallisuuden kääntäminen sitten ylipäättään kannattaa, vaikka vain harvat virolaisteokset nousevat yleiseen tietoisuuteen Suomessa? Oma *Kadrin* luku- ja käännösprosessini osoitti, että yhden siirappisen tyttökirjankin syvällinen ymmärtäminen voi vaatia vuosien työn. Ei siis ole ihme, että päivärasteilyllä tai kylpylälomalla Tallinnassa vieraileva suomalainen kokee syvää vieraudentunnetta Viroa ja virolaisia kohtaan, vaikka etäisyys Helsingistä Tallinnaan on pienempi kuin Turkuun tai Tampereelle. Virolaisen kirjallisuuden saatavuus suomen kielellä luo suomalaisille mahdollisuuden tutustua Viroom syvällisemmin. Tallinnan neuvostoaikaiset raitiovaunut, ajan patinoimat puutalot ja harmaat hissikerrostalot saattavat *Kadrin päiväkirjan* lukemisen jälkeen näyttää suomalaisturistin silmissä toisenlaisilta.

Entä miksi kääntämisen tutkimiseen pitäisi uhrata resursseja? Ensimmäinen kustantajalle lähettämäni *Kadrin* käännösversio hylättiin armotta. En ollut tuolloin itse tietoinen hylkäämisen syistä. Kirjallisuuden ja käännösalan teoriaan ja käytäntöön tutustuessani olen vuosien myötä

viisastunut. Olen siitä huolimatta edelleen nuori ja kokematon kääntäjä verrattuna vanhempiin konkareihin. Tutkimusta tekemällä ja soveltamalla karttuu sekä yksilöiden että yhteisöjen tieto ja kokemus.

Lähteet

Painetut lähteet

Tarkasteltava kirjallisuus

Rannamaa, Silvia (1970) *Kadri*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus. (Ensimmäinen painos on vuodelta 1959.)

Rannamaa, Silvia (2014) *Kadrin päiväkirja*. Suom. Anniina Ljokkoi. Turku-Tampere-Tallinna: Savukeidas Kustannus.

Muu kirjallisuus

Bassnett, Susan (2002) *Translation Studies*. London: Routledge.

Bodó, Zsuzsanna (2009) ”Kulttuuri kääntämisen haasteena.” Teoksessa *Kielissä kulttuurien ääni*. Toim. Idström, Anna ja Sosa, Sachico. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Eesti Lastekirjanduse Keskus. ”Eesti lastekirjanduse ajalugu”. < http://www.elk.ee/?page_id=606 >. 3.1.2016.

Heikkilä-Halttunen, Päivi. ”Tytötkirjaclassikko Virosta yllättää myönteisesti.” Lastenkirjahylyblogi. < <http://lastenkirjahyly.blogspot.com/2014/10/klassinen-tytötkirjaclassikko-virosta.html> >. 15.8.2015.

Hyytinen, Päivikki (2002) Tekstin validit kontekstit: *kulttuurinen tekstintutkimus Viivi Luikin romaanista Seitsemes rahukevad*. Pro gradu -työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kirjojen keskellä. ”Kadrin päiväkirja”. Julkaistu 19.12.2014. < <http://kirjojenkeskella.blogspot.fi/2014/12/kadrin-paivakirja.html> >. 13.12.2015.

Koskinen, Kaisa (1994) ”Oman ja vieraan välissä: kääntäjä piilovaikuttajana.” Teoksessa *Me ja muut: kulttuuri, identiteetti ja toiseus*. Toim. Marjo Kylmänen. Tampere: Vastapaino.

Kuldsepp, Toivo (1986) *Suomen siltaa rakentamassa: Viron kirjallisuuden esittely ja vastaanotto Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kunda Ühisgümnaasium. Kohustuslik kirjandus. < <http://kundakool.weebly.com/kohustuslik-kirjandus.html> >. 10.12.2015.

Lefevere, Andre (1994) *Translating literature: practice and theory in a comparative literature context*. 2. painos. New York: The Modern Language Association of America.

Leppihalme, Ritva (2001) "Translation strategies for realia." Teoksessa *Mission, vision, strategies and values. A celebration of translator training and translation studies in Kouvola*. Helsinki; Helsinki University Press.

Nedergaard-Larsen, Birgit (1993) "Cultural factors in subtitling." Julkaisussa *Perspectives: Studies in Translatology 2*. Clevedon Multilingual Matters.

Newmark, Peter (1988) *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall.

Oittinen, Riitta (1995) *Kääntäjän karnevaali*. Tampere: Tampere University Press.

Paloposki, Päivi (2007) "Slaavilainen kirjallisuus." Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Parkkola, Isla (2015) ""Mikäpä olisi eläessä satujen maassa"". Julkaisussa *Lukufiilis 1/2015*.

Ruohonen, Voitto (2011) "Sosiologisen tekstintutkimuksen lähtökohtia." Teoksessa *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Torop, Peeter (2011) *Tõlge ja kultuur*. Tallinn-Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Samola, Hanna (2014) "Kadrin päiväkirja." Julkaisussa *Elo 5/2014*. Helsinki: Tuglas-seura.

Sevänen, Erkki (2011) "Johdanto. Kohti kirjallisten tekstien sosiologiaa." Teoksessa *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sheferijm. "Silvia Rannamaa: Kadrin päiväkirja!" Julkaistu 17.10.2014. <

<http://sheferijm.vuodatus.net/lue/2014/10/silvia-rannamaa-kadrin-paivakirja> > 13.12.2015.

Steinby, Liisa (2011) "Subjektin ja sitä koskevien käsitysten historiaa." Teoksessa *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tali, Piret. "Eesti riigi vanune Kadri kasuema Silvia Rannamaa." *Eesti Päevaleht*. <

<http://epl.delfi.ee/news/kultuur/eesti-riigi-vanune-kadri-kasuema-silvia-rannamaa?id=51012215> >. 14.9.2015.

Valk, Aune ja Realo, Anu (2004) *Eesti ja eestlased teiste rahvuste peeglis*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Varpio, Yrjö (2007) ”Sukukansojen kirjallisuus.” Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Virolaisen kirjallisuuden tiedotuskeskus ELIC. Translations by year. < <http://www.estlit.ee/elis/?cmd=translations> > 9.12.2015.

Zetterberg, Seppo (2007) *Viron historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Painamattomat lähteet

Kemiläinen, Jukka-Pekka. Kirje sähköpostissa 8.11.2015. Vastaanottaja Anniina Ljokkoi.

Suulliset lähteet

Kraavi, Janek. Lastenkirjallisuuden kurssi Tarton yliopistossa syksyllä 2007.

Tungal, Leelo. Esitelmä Lastenkirjallisuuden seminaarissa Viron Lastenkirjallisuuden keskuksella Tallinnassa 23.10.2015. Esitelmästä on myös videotallenne Eesti

Rahvusringhäälingun internet-sivuilla. < <http://kultuur.err.ee/v/kirjandus/92ff41a9-8f61-4ee3-8dd6-5e70d0020a9e/erree-video-lastekirjanduse-seminar-toi-ules-valusad-teemad> > 3.1.2016.